

3984

КАРЛО КОБЕРСЬКИЙ

БУКВАР КООПЕРАЦІЇ

СТ

151 м. н. к. н. С-3

БУКВАР КООПЕРАЦІЇ

86,10,71,71-75,
92,93

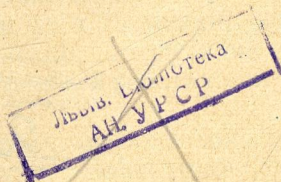
Стини

КАРЛО КОБЕРСЬКИЙ

Б У К В А Р К О О П Е Р А Ц І Ї

ДЛЯ ВЖИТКУ САМООСВІТНИКІВ, КООПЕРАТИВНИХ
КУРСІВ І КУРСІВ ВИШКОЛУ ХЛІБОРОБСЬКОЇ МОЛОДІ

Нак. Льв. обл.
в 70(11) - 40р.

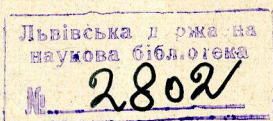
Л В О В

1939

Л В І В

БІБЛІОТЕКА РЕВІЗІЙНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ
КООПЕРАТИВ Ч. 80

Друковано 5.000 примірників.

Wydaje: Rewizyjnyj Sojuz Ukrainських Kooperatyw we Lwowie.
Drukarnia Naukowego Towarzystwa im. Szewczenki we Lwowie.
Друкарня Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові.

ПЕРЕДМОВА

Виданий у 1928 році „Кооперативний Буквар“ розійшовся вже доволі давно і тому поява першої книжки кооперативного навчання в цьому новому виданні повинна відповісти потребі життя.

„Буквар“ з 1928 року не був суцільною книжкою; була це швидше хрестоматійка пляново підібраних розділів з видних кооперативних письменників; одні з них були більше, другі менше популярні. Досвід навчив, що елементарний підручник у такій формі дещо за тяжкий. Це нове оформлення „Букваря“ має відповідно змінений вигляд.

Книжка складана так, щоби могла служити і як підручник для учнів різнородних кооперативних курсів і як читанка для самоосвітника. Матеріал поділено на 16 лекцій, в такому розмірі, щоби одну лекцію можна було учням виложити і вияснити за одну годину навчання. Коли дочислити час на повторення і обговорення, тоді вийде на 24—30 годин.

Користуючись цим „Букварем“ при навчанні кооперації на не суто-кооперативних курсах, прим. на курсах Хліборобського Вишколу Молоді, де викладам з кооперації не можна присвятити такого числа годин, можна опустити деякі розділи. Коли опустити лекції 2, 3, 10, 11, 12, відтак уступ 32 з 13. лекції, уступ 39 з 15. лекції і уступ 40 з 16. лекції — тоді цілий виклад зміститься у 10 годинах навчання, з репетиціями у 12—14 годинах.

При навчанні на коротких курсах можна опуска-ти також ті всі уступи, що друковані дрібнішим письмом.

При навчанні радимо давати учням теми для письменних виробів; ми старалися піддати деякі теми для таких вправ.

Автор.

РАНОК ВСТАЄ!

Сонце на обрії — ранок встає.

Браття, вставайте

Сонце стрічайте:

Ранок встає.

Сестри, збирайте і зносьте квітки,

Будем співати

Сонце квітчати —

Зносьте квітки.

Браття, бандури і кобзи беріть,

Будемо грати,

Ранок вітати —

Кобзи беріть.

Сонце на обрії, ранок встає.

Грайтеж, співайте,

Сонце стрічайте...

Ранок встає!

О. ОЛЕСЬ

1. ЛЕКЦІЯ. ВСТУП.

1. Чому наука про кооперацію важна?

Коли зійдеться більший гурт наших людей і заговорять про господарські справи, про нові способи управи ріллі, нові вигади — машини і погної і т. д., то звичайно кінчиться на тім: все те добре, але не для тих, що бідні; до всього потрібний капітал, а у нас його, мовляв, нема. А тимчасом так цілком зле воно не є; бо й бідні люди збудували неодну велику річ, коли зєдналися в гурт. І машину може мати село, коли зговориться у спілку, і порядну крамницю, навіть фабрику! Щоб ми не зачепили, все дійдемо до одного: **потрібна спілка, кооперація.**

Живемо в часах великих заворушень та змін. І село тепер інакше, як було колись. Правда, більша тіснота, але люди якісь живіші. Село чує, що в світі валиться старе і хотілоби зажити кращим життям. Воно щораз виразніше бачить, що старі кривдячі порядки хитаються; але треба добре дбати, щоби новий лад був ліпший від старого. Цей новий лад буде такий, яким його зробимо ми самі. Коли станемо муром і все робити будемо гуртом, то новий порядок буде спілчанський, ко-

оперативний, так як його заводять культурніші від нас народи.

Але, для того щоби щось нове добре зробити, треба **вміти** це робити. Ось тому наука про кооперацію це дуже важна річ, особливо для селянина.

2. Що значить слово кооперація.

Слово к о о п е р а ц і я є латинське. Воно зложене з двох слівцець: „ко” це початок слова „компанія”, спілка, а „операція” значить праця. Отже кооперація це є спільна праця, по українськи **спілчанство**. Перші створили це слово Англійці, а саме Роберт Овен, на початку 19-го століття.

Не кожне спілництво це кооперація. Коли дві чи кілька осіб спільно роблять лихе діло, то це вправді буде спілництво, але не спілчанство, не кооперація. Є також багато торговельних спілок, що ведуть приватні інтереси для гуртка людей, але не дбають про добро цілого загалу. Це також не кооперативи. Кооператива це є спеціальна спілка людей, що має свої окремі прикмети і ними відрізняється від решти спілок. Ці прикмети будуть виложені в оцій книжочці.

3. Кооператива — це вільна суспільна організація.

Від коли світ світом, сильніший все гнобив слабшого, а хитріший обдурював менше спритного і незорганізованого. Доки селянин

був кріпаком, панщизняним рабом, то його використовували пан на своїх ланах, а крім того кожний купець і продавець товарів та продуктів. Коли зняли панщину (в Австрії 1848 р., в Росії 1861), селяни думали, що тепер заживуть у гаразді. Але сталося трохи инакше. Вже при самім розділі селянських ґрунтів від двірських скривдили селян, даючи їм гіршу землю і відбираючи в більшості право до лісів та пасовиськ. До того за землю і свободу селянин мусів сплачувати довгі десятки літ грошеве відшкодування.

Селянин став злидарем, а до того його випустили в світ темним. Одиноке його місце сходи́н поза церквою була коршма, де продавалася горівка з двірської монопольної горальні. Шкіл не було. На селі почали гуляти лихварі й торговельні посередники. В таких умовах визволений з панщини селянин скоро попав у довги. Земля дробилася, а до того чимало ґрунтів переходило в руки лихварів за кошти процесів.

Все-ж таки такий стан не міг вічно тривати. Здоровий розум селянського народу тяг його до світла і поступу. В Австрії почали заводити вселюдні школи; львівський сойм, хоч перевагу в нім мала шляхта і хоч нерадо, мусів робити уступки новим часам. Бо ще від французької революції в Європі повіяло демократичними змаганнями до піднесення нижчих верств. В середущій Європі рух цей скріпився дуже по 1848 році. Крім політичної рівності нижчі верстви вимагали безплатних

шкіл, свободи науки і всяких суспільних організацій. Наперед тих прав добилися міщани, а по знесенні панщини прийшла черга на селян.

Коло 1870-го року дійшли ті струї й до нас. Коли поширилися школи, а з ними грамотність серед народу, він став горнутися до основи братств тверезости, читалень, а згодом і кооператив.

Сила народів в західній Європі спирається нині на тім, що там є вже поширені різного роду **добровільні суспільні організації**. Для ширення освіти й культури є **культурно-просвітні товариства**, приватні курси та школи. Для помочі в господарських справах нарід закладає всякі **господарські товариства** й кооперативи. Врешті для здобуття собі політичних прав нарід основи окремі **політичні організації**.

Розеуміться, такі організації повстають лише в тих державах, де влада і закони на це дозволяють. В країнах, де нема основних демократичних прав, свобода творення суспільних організацій є або обмежена або цілком її нема. За влади Австрії у нашій Галичині та Буковині була майже повна свобода суспільної організації; отже розвинувся гарний просвітний та господарський і політичний рух. Гірше було на українських землях під владою Росії, а ще гірше стало, коли по революції до влади прийшла там диктатура партії большевиків.

Дайте відповідь на такі контрольні питання:

1. Чому наука про кооперацію для нас дуже важна?
2. Що значить слово кооперація або спілчанство?
3. Яка різниця між спільництвом взагалі, а спілчанством?
4. Чому за панщини у нас не було ані Просвіти ані кооператив?
5. Коли знесено панщину в Австрії, а коли в Росії?
6. Як жило наше село по знесені панщини?
7. Які думки ширилися в Європі по французькій революції? Коли вони дійшли до нас?
8. Які знаєте три головні роди добровільних суспільних організацій? До котрого з тих родів зачислити кооперативи?

2. ЛЕКЦІЯ. ПРО ВІДВІЧНІ ЗМАГАННЯ ЛЮДСТВА І ПРО НАРОДНЕ ГОСПОДАРСТВО.

4. Правда, добро і краса.

Кожний нарід тужить за „ліпшим, кращим життям”. Тої туги багато і в нашому народі.

Те нове, краще життя різні люди різно собі уявляють. Один мріє тільки про те, щоби в нього було велике господарство, красні будинки й худоба, садок, ставок і т. д. Інший мріє про багаті строї, поїзди й виїзди в далекі краї, хоче лиш вживати життя. Але є багато й таких людей, що їм мало особистого достатку і богацтва. Їх душа прагне ще иншої, вищої втіхи. Вони хотілиб, щоби кругом їх всі були вдоволені, щоби життя між людьми

ішло „по правді”, без покривдження одних і користи других. Хотілиб, щоби всі були освічені і втішалися усіми здобутками культури.

З гордістю можемо сказати, що більшість нашого українського народу належить до того другого роду людей. Наша народня маса здавна співає пісні про „правду”, яка повинна настати на землі:

*„Нема в світі правди! Правди не зіскати
Бо тая неправда стала панувати...”*

Сумна ця пісенька є однак радісна, бо свідчить про те, як глибоко цілий наш нарід любить „правду” і як бажає, щоби вона запанувала між людьми. У тій мрії про „правду” наш нарід виявив усю свою тугу за новим, ліпшим світом. Тут є і його мрія про справедливий лад між людьми і про достаток та культуру і про гарні будинки, здорову худібку, про освічені діти і світле майбутнє його цілого народу.

З тої туги за кращим світом і новим життям родиться й кооперація.

5. Не може бути ліпшого життя без поліпшення господарства.

В житті кожної людини велика річ родина, школа, громада, — але важною є також господарство, взагалі матеріяльний стан. Правда, нераз і заможна людина буває неосвіченою й недоброю, але правда й те, що бідній людині взагалі замкнений доступ до культури, добра і краси життя.

Так само є з цілими народами. Для того, щоби народи втішалися щасливим життям, росли розумом і добром — треба, крім освітньої й культурно-моральної організації, ще й добре наладжаного господарства. Господарство цілого народу — це коротко: **народне господарство**.

Господарство українського народу це переважно хліборобство; мало маємо свого власного ремесла і фабричного промислу. Маємо дещо української торгівлі й промислу — от і ціле наше народне господарство.

Богато промислових товарів купуємо не українського виробу, бо ще їх нема; копальні теж не в наших руках; не українські теж залізниці, авто і взагалі перевіз товарів і осіб. Купуючи чужі вироби, пускаємо гріш поза наше народне господарство, а тим самим відбираємо працю нашим людям.

Як бачимо, наше народне господарство має першу хибу, що воно **не є повне**. Чимало праці для нас виконує не наше населення. Коли хочемо справді ліпших часів, то мусимо передусім подбати про те, щоби **ми самі** виконували всі ті інші роботи, що нам потрібні.

Нині праця поділена, не так як було колись. Колись селянин мало що купував, бо повотно й сукно робив собі сам, свічки сукав собі сам, капелюхи й шапки робив сам, вози та плуги робили сільські майстри, навіть денеге й залізо добували сільські люди самі. Це була т. зв. натуральна господарка. Нині праця вже поділена. Селянин щораз більше спеціалізу-

ється у самій праці коло ріллі й худоби, ремесло і домашнє виробництво, на жаль, підупадає. Не лиш сіль і нафту, цукор і косу треба купити, але й нитки, полотно та сукно, готові черевики, а то й панчохи, кашкет чи „райтки”. Не все воно розумно, але й боротьба з тими новими звичаями нелегка.

Чим більше річей селянин купує, тим більше роботи й зарібку є для **промисловців**, а також для **торгівців**, що на село всі ті виробы промислу привозять і розпродують. Тому в нових часах зростає не лиш число фабрик і фабричних робітників, а й також купців-торгівців.

Селянин має збіжжа, але не має, скажім, чобіт; кравець ушив і має на продаж плащ, але не має мяса. І один і другий вимінявби радо свій продукт на той, якого не має. Але самому за тим бігати годі. Отже йде до skleпу, де може купити, що йому треба, а в иншого купця продати те, що має на збут. Як бачимо отже, купець потрібний і **вирібникові** (продуцентові) і **спотребувачеві** (консументові).

Нині по містах є усілякі фабрики: одні лиш витоплюють з руди залізо, мідь, цинк та инші метали; другі зі сирого заліза роблять коси, серпи, ножі, плуги і т. д. Инші роблять сукна, полотно й різні матерії; ще инші фабрикують різні річи з дерева, гуми та инших сирівців. Колись промислом займалися тільки малі ручні майстри, ремісники; нині для ручних майстрів роботи небагато, зате дуже

процвітає великий, фабрично-машиновий промисл.

Купці є двох родів: **гуртівники**, що беруть товар цілими вагонами від фабрикантів і купці **роздрібники** або деталісти, які той товар розпродують вже між покупців, або **спотребувачів**, що того товару потребують.

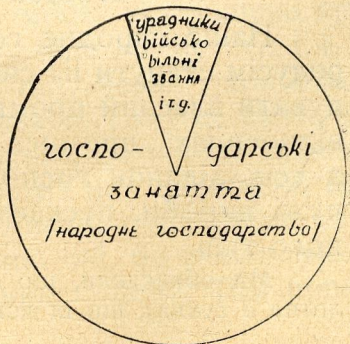
В нинішніх часах велике значіння здобув ще один рід торгівців, а це є ті, що торгують не товарами, тільки грошми. Це є **банки** та **банковці** взагалі. Вони позичають людям гроші за оплатою процентів і з того мають доходи. Щоби мати гроші на позички, вони, крім власних, беруть ще й гроші від інших людей, що їм довіряють. Очевидно, тим своїм вкладчикам банкирі платять якийсь процент, але менший від того, що самі побирають. Нині є вже й такі великі приватні банки, що позичають міліони навіть державам. Крім них є й державні та кооперативні банки.

На цім образку показано будову нинішнього народнього господарства.

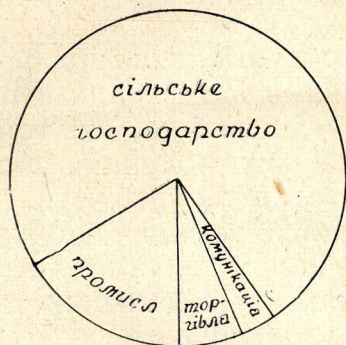
ПОДІЛ СУСПІЛЬНИХ ЧИННОСТЕЙ:

(в Польщі у 1931 році).

В Польщі кругло 90% населення працює в господарських званнях (хліборобстві, промислі, торгівлі, транспорті). Решта 10% це урядники, військо, вчителі, духовні, лікарі, адвокати, прислуга і т. д. Як діляться самі господарські заняття, показує цей другий — образок:

ПОДІЛ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА (В ПОЛЬЩІ 1931):

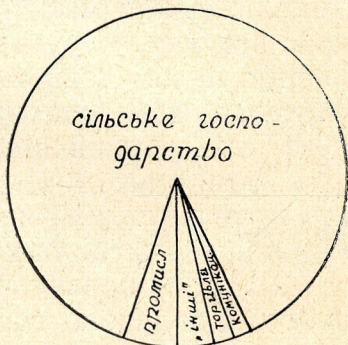

В Польщі між господарськими заняттями перше місце займає сільське господарство (60.6% населення), відтак промисл з гірництвом (19.4% нас.), торгівля (6.1% нас.) і комунікація (залізниці, пошти і т. р. 3.6% населення).

З ЧОГО ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ:

У 1931 р. з кожної сотні українського населення в Польщі 90 осіб жило з сільського господарства, 4.5 з промислових занять, по 1 з торгівлі і комунікації, а 3.5 з вільних звань, прислуги й інших зарібків.

Гляньте, як мало людей живе з промислу й торгівлі.

6. Хиби промислу.

Наше народне господарство мусить передусім стати на свої власні ноги, то є збудувати власний промисл. При існуючих тепер відносинах промисл дає найбільші доходи з усіх ділянок господарства. Отже купуючи чужі вироби, пускаємо кров з нашого власного тіла.

Ми обчислили, що за самі ткацькі вироби (полотна й сукна), що їх довозиться до самої лиш Гали-

чини, платить Галичина річно пересічно коло 200 мільйонів золотих, за шкіру і вироби з неї коло 40 мільйонів золотих, за різні промислові машини 35 мільйонів, за залізні вироби понад 28 мільйонів, електричні прибори 17 мільйонів, папір 16 мільйонів, за риж 14 мільйонів, за гаянтерію 13 мільйонів, за рільнічі машини 10 мільйонів і т. д. Волинь з Поліссям видають напевно принаймні половину того, що Галичина. Ми мусимо змагати до того, щоби якнайбільше того, що потребуємо, робити самим у наших власних кооперативних фабриках.

Друга хиба промислу, що працює для нас, це його дорогі ціни. Промисловці використовують те, що держава митами стримує довіз заграничних виробів. Вони кажуть нам за свій товар платити ціни далеко вищі, як є кошти виробу.

7. Хиби в торгівлі.

Торгівля є нині конечна річ, але має те до себе, що дає приватному купцеві нагоду обманювати купуючого. Покупець майже ніколи не знає, яка повинна бути справедлива ціна даного товару. Він мусить вірити на слово торговцеві. Той звичайно, на чім світ стоїть, божиться, що він на тій інтересі тільки тратить, що лиш по знайомості так дешево продає, що такого товару ніде не дістати і т. д. Купець у нас править ціну не раз тричі вищу, як на правду повинен взяти. Тому не диво, що покупці у нас торгуються, бо ніколи не певні, кільки продавець хоче на них заробити. Людина з Америки або Англії, побачивши наші торги, зробилаби великі очі, бо в культурних державах вже того звичаю нема. Там прода-

ють вже лиш по сталих цінах; початок того зробили кооперативи.

До того ще часто купці та промисловці **фальшують товари:** муку, цукор, масло, молоко, штучні погної, матерії, тощо. Продаючи, нераз **ошують на мірі і вазі.** Мало допомагають урядові заборони й кари. Особливо терпить той покупець, що бере на борг; він мусить мовчки приймати все, що дають, бо інакше покупець йому відмовить дальшого кредиту або й позиватиме за довг.

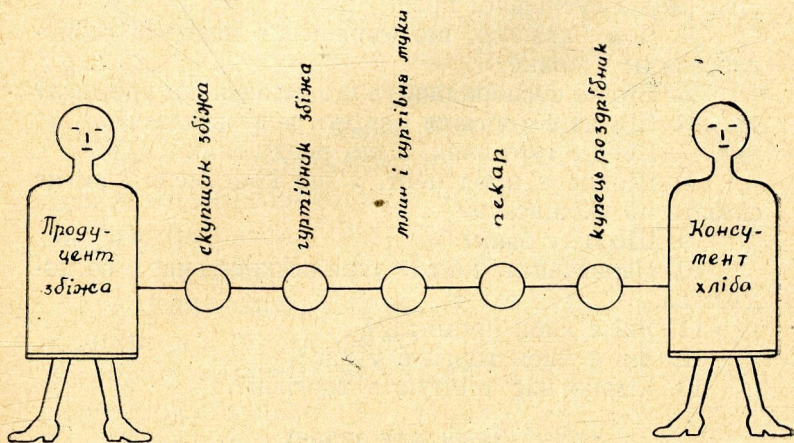
Купці часто спекулюють. Коли надіються завишки цін, тоді товар ховають, колиж знижки, то його випродують. Нераз воліють знищити товар, як його продати за низьких цін. За останньої великої кризи, що почалася в р. 1929, купці в Америці понищили великі запаси збіжжа, бавовни й кави, аби не допустити до дальшої обнижки цін.

Визискують хлібороба при **скупі його продуктів.** Ціла армія дрібних і великих посередників живе з тої торгівлі. На всіх підміських дорогах кожного торгового дня вижидають вони на проїздячих господарів зі збіжжам, безрогами, телятами, яйцями, бараболями, тощо. Купці вже змовилися, яку ціну давати за яке зерно. Вміють висміяти товар, ще до того ошукати на вазі. Найгірше є тоді, коли господар взяв наперед гроші у такого купця; тоді він не має вибору і мусить віддати свій товар тому, в кого взяв готівку і по тій ціні, яку умовлено.

На згонах безріг і худоби нераз згінники, свої хрещені люди, спершу довго не купують нічого або дають смішно малу ціну, аж досі, поки селяни, поспішаючи домів, не дадуть товару за безцін.

Яйця, кури, прядиво, овочі, городину, мед, сир, скіри, дерево і т. д. скуповують торговці з великими зарібками.

На дорозі між продуцентом (хліборобом) і консументом (спотребувачем) є наче рогачки, що від кожного продукту побирають своє мито. Ті рогачки — це посередники; вони користають на два боки: з продавця-хлібороба і з покупця-спотребувача. Живуть у нас з того посередництва ще й досі переважно люди чужі селові.

Правда, тепер множаться по наших селах і свої, українські купці, але між ними дуже мало солідних і порядних підприємців. До то-

го ще майже всі вони тримають алькогольні напитки і тим знова втягають наш нарід у п'янство, з якого він почав уже отрясатися.

В подібний спосіб визискують також купці дрібних майстрів та ремісників, закупаючи від них їх вироби за безцін; відтак їх продають вже зі зарібком.

В Галичині й на Волині з Поліссям було у 1938 році понад 116.000 торговельних підприємств. Рахуючи на утримання осіб з одного підприємства лиш на 200 зл. місячно, дістанемо, що удержання торгівлі коштує край щорічно найменше коло 140 мільонів золотих (без промислу і кредиту).

Контрольні питання:

1. Як наш нарід розуміє „правду“?
2. Що це є народне господарство?
3. Які є головні ділянки народнього господарства (поділ суспільної праці)?
4. Чому кажемо, що українське народне господарство не є повне?
5. Що це є фабричний, а що ремісничий промисл?
6. Що це є торгівля і звідки вона взялася?
7. Що це гуртівник, а що роздрібник?
8. Що це є продуцент, а що консумент і як це сказати по українськи?
9. Що це є банк?
10. Нарисувати поділ українського нар. господарства.
11. Які є хиби промислу?
12. Які є хиби торгівлі у нас?
13. Кілько нас коштують торгівці?

Теми для задач:

1. Опишу промисл, ремесло і домашнє виробництво в моїй місцевости.
2. Опишу торгівлю в моїй місцевости (крамничну, похатню, збут збіжжя, яець і т. д.).

Що прочитати?

В цьому місці радимо прочитати і обговорити гарне оповідання Леся Мартовича п. н. „На торзі“ (надруковане також в „Читанці про лихварів“ вид. РСУК).

3. ЛЕКЦІЯ. ДОКІНЧЕННЯ ПРО НАРОДНЕ ГОСПОДАРСТВО.

8. Кредит і кредитова лихва.

Одна жінка в селі Чижикові коло Львова позичила у лихвара 180 золотих на купно поля, бо їй бракувало до 500 золотих, які мала заплатити за чверть морга. На тім полі їй вродилися 2 копії пшениці; з пшениці намолочено 210 кілограмів зерна. Гною навезли на поле 11 фір; висіяла 25 кг. зерна, обрібка землі коштувала 8 зол., жниво 3 зол. За контракт заплатила 55 зол. Від позичених 180 золотих умовилася платити за рік 90 золотих проценту; то значить по 50 процент. Це є правдивий факт, записаний дуже поважним чоловіком.

Зробім обрахунок, як та господиня вийшла з тою позичкою:

За обрібку поля заплатила . . .	8.— зол.
11 фір гною по 7 зол. (така була тоді ціна) дає 77 зол., з того на перший рік рахуємо	33.— зол.
Зерно на засів 25 кг. після ціни	4.50 зол.
Зібрання пшениці	3.— зол.
За контракт і податкове перенесення рахуємо на рік	5.— зол.
Процент від позички	90.— зол.
Сума видатків	147.50 зол.

Крім позичених 180 зол. жінка видала на землю власних 320 золотих. Якби і ті мусіла позичити, хочби на 1 проц. місячно, то це да-лоби за рік 38.40 зол. Отже дійсна сума видат-ків булаби тоді 195.90 зол.

А тепер погляньмо, що жінка мала з того поля: 210 кг. пшениці по 18 зол. за 100 кг. ра-зом 37.80 зол.; за дві копії соломи дістала 10 зол. разом ввесь прихід 47.80 зол.

Порівняймо дохід з розходом, то поба-чимо величезну страту 138 зол., а найменше 100 зол., коли не рахувати відсотків від влас-ного капіталу.

Які причини тої величезної страти? Коли подивимося на повищий рахунок, то побачи-мо. Якби ціна пшениці була вища, скажім хоч 30 зол. за 100 кг., то страта булаби менша на 25 золотих, але все таки бракувало би до ра-хунку 75 зол. Ту решту страти можна би усу-нути лише тим способом, якби не платити 90 зол. проценту, а менше. Той видаток на про-цент нищить цілу господарку.

Цей приклад з нашого життя ярко пред-ставляє руйнуючу роботу позичкової лихви. Кожному може трапитися, що най-деться в грошовій потребі і мусить шукати позички (кредиту). Але горе тому, хто не має доступу до чесного кредиту і попаде в кігті лихваря. Він буде платити й платити і все те буде рахуватися не на сплату капіталу, тіль-ки на проценти; як ми бачили з рахунку, йому земля не вродить навіть на заплату процен-тів. Все буде рахуватися, що капітал стоїть;

мало того, ще можуть нагромаджуватися за-
леглі проценти і довг, замість маліти, буде
збільшуватися.

Урядово вільно тепер брати від позички
12 проц. річно, але покутні позичкодавці бе-
руть ще й нині грубо більше. Коли бояться
явно брати, то кажуть собі приносити ніби за
„вигоду” всякі дари і приноси, або поїхати
до міста за товаром чи інше. Розуміється,
треба дати вексель з ручителями, а ручителям
поставити могорич, факторові дати зате що
поміг вистаратися позичку і т. д.

Коли довжник допустить до процесу, то
прийдуть ще оплати судові і адвокати та ек-
зекуційні кошти, що разом нищить позичаль-
ника до тла.

Найбільше люди падають у пазурі лихва-
рів тоді, коли їх нагло притисне грошева по-
треба, а не мають можності дістати грош у су-
сідів чи в якійсь добре веденій касі (коопера-
тивній або громадській). В каламутній воді
найлегше ловиться риба; лихвареві найкраще
йде його темна робота тоді, коли людина має
турботи і безпорадна. Нераз всякі торгівці
і промисловці навмисне дають на борг товар,
напитки, шмаття тощо, аби лише людину
ввіпхати у довги, бо тоді вона окутана сіття-
ми наче муха павутинням і легко її ссати.

При нинішніх тягарах та низьких цінах
сільських продуктів тисячі селян заходять
у довги. Буде зле з нашим селянством, якщо
воно не візьметься до оборони від лихви.

Позичкову лихву терпить також дрібний,

неорганізований **ремісник**. І він також рідко де зумів зорганізувати поміч на випадок браку капіталу. Багато наших дрібних майстрів шукає покутно кредиту на прожиття чи на закуп матеріалу; ще частіше беруть вони сирівець на борг у торгівців, але ті їм рахують значно вищу ціну, якби належало. Тут лихва позичкова прибирає форму лихви товарової.

І наші сільські люди знають **товарово-кредитову лихву**. Як вже говорилося, дехто бере гроші наперед на conto збіжжа, очевидно продає при тім збіжжа дуже дешево. Сільське жіноцтво дає себе підмовляти до купна на сплати всяких дрантивеньких хусток і матерій. Торгівці рахують тоді товар два-три рази дорожче як є його правдива ціна. Колиж довжник не сплачує довгу, то приходить упімнення через адвоката, а відтак процес, кошти і ексекUTOR.

9. Покривдження найманої праці.

Не кожний може нині бути сам господарем. Не кожному є змога мати свою власну фабрику чи хоч малу майстерню або рільне господарство, бо й землі не стає для всіх та і промисловим підприємствам є своя межа. Отже багато людей мусить вдоволитися тим, що працюють за платню на чужих підприємствах. Це робітники, зарібники і умові працівники. Їх положення, загально беручи, гірше, як тих, що працюють на своїм. Раз, що вони непевні праці, нині її мають, завтра може ні. По друге: коли й мають працю, то не завсігди

винагорода вистарчає на спокійне життя. Чим більше людей без праці чекає за воротами фабрики, тим менше фабрикант охочий платити робітникам. Так само робить і двір, коли наймає людей до роботи в полі чи на фільварку. Власник підприємства хоче видістати як найбільший зиск на свій капітал. Коли працівники не зорганізовані, тоді він може платити за працю як найменше. Бо праця в його очах це все одно, що товар і коли того товару багато, то й ціна його невелика.

Тому люди найманої праці завжди шукали й шукають способу на те, якби боронитися від злиднів, що їх тиснуть. Ті, що мають працю, лучаться в союзи, щоби спільно виборювати кращу винагороду і ліпші умовини праці. Тіж, що ніякої праці не мають, придумують, якимби то способом могли її дістати. Вони часто основують спільними силами варстати, а навіть менші фабрички, які провадять на спільний рахунок. В той спосіб надіються і працю придбати і звільнитися від визиску з боку капіталістичного підприємця.

Як побачимо далі, думка про кооперацію зародилася саме серед таких безробітних або частинно безробітних людей, які шукали способів поправи своєї мізерної долі. Вони мріяли про власну фабрику або спілкове господарство, де малиби працю і не булиби під визиском.

Контрольні питання:

1. Що це є відсоток або процент від капіталу?
2. Кілько від ста тепер закон дозволяє побирати при грошевих позичках?

3. Коли селянин найбільше загрожений лихвою?

4. Яка доля чоловіка, що бере товар на кредит?

5. Що знаємо про лихву серед ремісників?

6. Коли зарібки робітників є великі, а коли малі?

Від чого це залежить?

7. Що це є позичкова лихва, а що товарова?

Теми для задач:

Описати кредитові відносини в своїм селі (хто дає позички в грошах і у збіжу та на яких умовах).

Що варто прочитати:

Уступ про кредитову лихву з „Читанки про лихварів і шахраїв“.

„Про кредит і сільські каси“ К. Коберського.

4. ЛЕКЦІЯ. КАПІТАЛІСТИЧНИЙ ЛАД.

10. Що таке капіталізм.

У світі, на жаль, ще панує жадоба зиску. Є більше таких, що люблять тільки себе, а менше таких, що дбають не лиш про себе, а й про других. В очах громади більше поваги має той, що посідає майно, капітал, як той, що живе тільки з праці.

Власник великого **капіталу** може навіть нічого не робити, а мати доходи, вложивши свій гріш до банку або роззичивши його на проценти. На нього будуть робити ті, що самі не маючи капіталу, позичають його в других. — Власник фабрики має також користь зі своєї власности, очевидно коли розумно господарить. При добрім веденню підприємства, а невисоких платнях працівників, він заробить не лише звичайний **відсоток** від

капіталу, а ще й скремий **підприємницький зиск**.

Взагалі, хто має капітал, а в голові сприт, той при „капіталістичному ладі” може жити не лиш власним трудом, а й з праці других людей.

Отже що таке капіталістичний лад? — Це такий порядок громадського життя, коли в ході торговельно - промислової діяльності в руках одиниць громадаються більші капітали і ті дають їм дохід без праці та владу над иншими людьми і господарством.

Поки власниками більших капіталів були самі лиш купці і банківці, то це був **грошевий і торговельний капіталізм**. Але, як винайдено парову машину, а потім електричну й різні помічні, тоді почав появлятися ще один рід капіталістів — фабриканти. Коли фабричний промисл почав ширитися з великою силою, зросло також значіння нової суспільної верстви великих промисловців. Так народився ще **промисловий капіталізм**.

На уладження фабрики з усілякими машинами треба великого капіталу; таких людей, що мають на це гроші, нема багато. Але зате й доходи з фабрики куди більші, як з малого варстату. Отже фабрика звичайно росте, а малі ремісничі варстати занепадають. Так виростає в новіших часах надмірне багатство нечисленних одиниць, але зате тисячі й тисячі ремісників сходять на дрібних зарібників або й цілком тратять усяку працю.

Г. Шмидт

При новочаснім промислово-фабричним капіталізмі занепадає ручне ремесло, яке колись процвітало. Зате появляються нові суспільні класи: промислове **робітництво** і зовсім **безробітні** особи, найнужденіші з усіх. Промисловий капіталізм позбавив колишнього ремісника його власного варстату праці.

Одначе не те є найбільшим лихом капіталізму. Головна провина промислового капіталізму це союзи підприємців, так звані **картелі**. Приміром: лучаться в союзи всі фабрики заліза і установляють високу ціну за штабове залізо. Коли картель обєднав усі гуті заліза або хоч велику їх більшість, то він може спокійно робити що хоче; ніхто йому не перешкодить конкуренцією.

В Польщі всі найважливіші промисли вже мають свої картелі. Є картель заліза, нафти, вугля, цукру, цементу, є картелі пряділень, тартаків, гарбарень і т. д. Картелі дошкулюють дуже цілому населенню, бо високими цінами безсердечно визискують покупців.

За прикладом промисловців творять свої союзи також купці і банківці. Купецькі організації також регулюють ціни товарів, дуже часто у порозумінні з промисловими картелями. Союзи приватних банків установляють однакові проценти від позичок і вкладок, очевидно такі, щоби банки мали можливо як найбільший зиск з торгівлі грішми. Також висоту платень для своїх урядників і робітників звичайно регулюють картелі. Вони бойкотують тих з поміж себе, які би давали своїм людям вищі платні.

Характер капіталізму виявився найвиразніше у так званих **акційних спілках**. Це є також об'єднання людей, як і кооперативи, часом навіть є це великі об'єднання, але у тих спілках рішучий вплив має не особа, а гроші. У такій спілці кілька хто має уділів, стільки має голосів. Коли хто купить 1000 уділів, то має 1000 разів сильніший голос, як той, що купив тільки один уділ (одну акцію). Удільники в таких спілках переважно можна перепродувати і не раз багатші люди скуповують всі акції і кілька осіб опановує цілу спілку.

Своєю тісною організацією сучасний капіталістичний світ закріплює своє становище у світі. Він не раз кермує через своїх людей цілим життям держав.

11. Капіталізм спинює розвій селянського господарства.

Селяни, вийшовши з під панщини, опинилися без капіталу і без потрібної освіти. Вони мали вести самостійну господарку, закуповувати, продавати продукти і т. д. не маючи ніяких організацій. Очевидно — вони відразу попали в пазурі грошового капіталу, а потім відчули на собі ще й тверді руки промислового та торговельного капіталізму.

Зорганізований у картелях капіталістичний промисл вмів диктувати такі високі ціни за свої фабричні вироби, що селянський продукт почав щораз більше тратити вартість. Та сама кількість людської праці в промисловій виробі ціниться вище, як у хліборобському про-

дукті. Найвиразніше це показалося в часі великої господарської кризи, що вибухла у 1929 році. Тоді то ціни сільських плодів зменшилися загально до третини (приміром жито впало з 35 золотих на 10 золотих за сотнар); але промисл, сильно зорганізований у своїх картелях, не хотів ніяк знизити своїх цін. Нарешті, аж під натиском уряду, обнизив їх на 10 процент, потім ще дещо, але загально ціни сільських продуктів потерпіли грубо більше як промислових товарів.

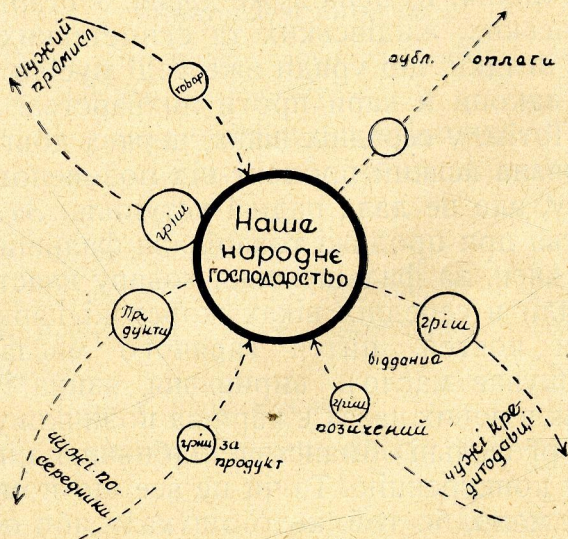
Хлібороб по тій кризі може купити менше як половину тих промислових виробів, що їх купував давніше. За пару чобіт мусить дати втрое тільки, що давніше. Він гірше кормить себе і свою родину, його худоба марніша, він ходить у щораз гіршій одежі, не має защо купити скільки треба погноїв на поле, відновляти знищений інвентар і т. д.

(Ріжницю цін промислових і хліборобських продуктів називаємо „ціновими ножицями”).

Промисловий і торговельний капіталізм через свою грошелюбну політику доводить до занепаду сільське господарство взагалі, а селянське особливо. В заміну за великі гроші, які капіталісти випомповують зі села, дають йому тільки... реклямові плякати по сільських крамницях та платничі накази від адвокатів за пібрану тандиту (бо добрий товар на село не йде).

У нас спеціально заходить ще й ця обставина, що тими капіталістичними опікуна-

ми нашого села є майже виключно люди нам цілком чужі. Вони нічим з нами не зв'язані, а часто нам прямо ворожі. Вони дивляться на наш край як на кольонію, яку треба лише використовувати, а нічого їй справді вартісного не дати. Їм не в голові, щоби нарід наш став розумніший та господарніший; навпаки — вони того бояться як вогню, бо це бувби кінець їхніх зарібків.

Коли селянство має двигатися до культури й цивілізації, то воно мусить передовсім збутися опіки тих непрошених добродіїв. Воно мусить само стати своїм фабрикантом, своїм купцем і кредитодавцем.

12. Ріжні спроби боротьби з визиском.

Визиск людини існував від найдавніших часів, як стоїть світ, хоч не завжди в однакових формах і силі. Були колись часи, що селянам жилося зовсім добре, поки ще не було панщини і пізніших промислових та купецьких картелів. Що було потрібне — полотно чи сукно, віз чи упряж, навіть шкіру — все те робилося дома. Як почалася торгівля, то з нею й почався товаровий визиск. Шож до позичкової лихви, то вона дуже давня. У старих вавилонських, жидівських та єгипетських книгах є згадки, що уряди вже тоді мусіли видавати закони й кари проти лихварства.

Потім, у середніх віках, церква довго борювала всякий процент від позиченого капіталу, але не дала ради і уступила. За ошуканства при продажі товарів, за фальшиві міри й ваги, за фальшування товару власти накладали в середніх віках жорстокі кари: ломання костей, пиття гарячого масла (хто фальшував масло), виривання язика і т. п. Також в нових часах є кари за позичкову лихву, торговельні обманства, підбивання цін і нечесну конкуренцію. Та чи це все що помагає? Дуже мало, бо той, кого ошукали або облихварили, рідко коли визнається на доброті товару, а про позичкову лихву мовчить, щоби не робити собі ворога з лихваря. Коли ж є картель, то покупець, хочби як жалувався, нічого не вдіє, бо той товар продається всюди по тій самій високій ціні і покупець думає, що так мусить бути, бо такий є кошт товару.

Для того, щоби направду побороти капілістичний визиск і лихву, треба не лиш законів і кар, а й чогось иншого. Треба зробити так, щоби покупець **не мусів** ходити до лихварського склепу, щоби він був сам собі фабрикантом, а потребууючий готівки, щоби не мусів кланятися лихвареві-кредитодавцеві.

Кооперація саме вказує дорогу до тої мети.

Контрольні питання:

1. Від чого пішло слово капіталізм і що воно значить? Яка ціль капіталізму?
2. Які є два головні роди капіталізму?
3. Чому ремесло нині не має того значіння як колись?
4. Що це є картель?
5. Як організована акційна спілка?
6. Яку роботу роблять союзи купців, а яку союзи банкирів?
7. Що це є цінові ножиці?
8. Як капіталізм гальмує поступ селянського господарства?
9. Як церква і уряди боролися з лихварством?
10. Який найліпший спосіб боротьби з позичковою й товаровою лихвою?

Що варто прочитати:

Книжочки: „Кріза світового господарства“, „Світ капіталу“, „Промисл, торгівля, ціни і гроші“ — написав К. Коберський.

ГАДКИ НАД МУЖИЦЬКОЮ СКИБОЮ

Стану я ранком на зораній ниві:
Пурпуром сонце на сході горить,
Пташечки в гаю щебечуть, щасливі,
В моім лиш серці гризота кричить.

Пане всіх творів, властивче природи,
Глянь, що в ній щастя, що в ній краси!
Чом в твоє серце краса та не входить
Чом так нещасний, пригноблений ти?

Поле плодуче, царіна відкрита,
Трави густі по лісах і лугах, —
Чом же тебе не годують досита,
Чом же ти з голоду мреш по хатах?

В твоїм Підгіррю лєсь світло жарюче
В струях хрустальних, бурлить і кипить;
Чом же ти, світло в чужі краї шлючи
Сам мусиш темний, непросвітний жить?

Соли святої твій край також ситий
В бючій норі, хрусталевій скалі;
Чом же несолений хлібець їси ти?

Чом же не став ти сіллю землі? ІВ. ФРАНКО.

5. ЛЕКЦІЯ. КОРІННЯ КООПЕРАЦІЇ.

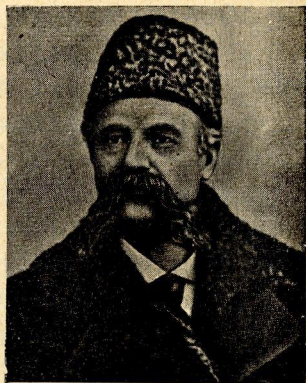
13. Коріння спілчанства в нашому народі.

Послухаймо, що говорить один з батьків української кооперації, Артільний Батько Микола Левитський:

„Гуртування в спілку це цілком природна річ, не тільки у людей, але у всіх живих створінь. Пташки, коли в осені їм треба летіти у вирій, не летять в одиночку, а збираються перш до купи та й летять гуртом і то ще й не аби яким, а клином, щоб легше повітря розсікати, та ще і з ватажком попереду. А багато є таких птахів, не кажу вже про домашню

птицю, які завжди живуть гуртами. Коли ми придивимось навкруги нас, то побачимо, що все живе гуртується до купи, до спілки, бо гуртом легше боронитися в боротьбі за своє життя.

Гарний приклад і зразок робочої спілки ми бачимо у польових мишей, що роблять запаси на зиму, у мурашок, бжіл і т. п. Любо дивитись, яка кипить у них спільна, гуртова і дружня робота.

Артільний Батько
Микола Левитський

„Не дурно склалася приказка, що „дружній череді і вовк не страшний”. І справді, ми всі щодня бачимо, як любить гурт і держиться його і рогата скотина й коні, вівці і т. п. Одділіть ви од гурту одну скотину або коняку і ви самі знаєте, що тоді буває, що вона виробляє.

„Бути вкупі, робити у гурті — це велика потреба всього живого на світі, а тим більше це є і повинно бути у найрозумнішого сотворіння — у людини. І справді, ми бачимо, що з першого початку людського життя, як ще тільки люди з'явилися на божому світі, вони мусіли гуртуватися до купи, щоб боротися проти звіря, проти нападів сусідів, як і вони самі. Щоб здобути собі харч, мусіли гуртами йти на полювання, на лови, щоб разом пійма-

ти або убити якусь дичину. Мусіли гуртом і воду добувати, колодязі копати, греблі гатити, коли в тому була потреба і т. д.

„Гуртова робота велике діло. Вона має не тільки матеріяльне значіння, не тільки робить легчу саму роботу та поліпшує господарство, але така спільна гуртова робота духово підтримує, підбадьорує людей. Тут кожна людина бачить, що вона не сама, та що й в роботі і в якійсь біді її не покинуть, а допоможуть товариші, не дадуть пропасти.

..., Ми бачимо, що український нарід не боїться вільних спілок; він з охотою йде туди, де люди самі собі, без усякого примусу, добровільно, по своїй волі й охоті єднаються в спілки для самопомочі й самооборони від тієї чи іншої напасти. Богато прикладів того ми бачимо і в минулому, в історії і сучаснім життю нашого народу. Найкращий зразок такої вільної спілки, складеної нашим народом, ми маємо в славному лицарстві низовому, в славній нашій Запорозжській Січі.

„Січ — мати запорожська була не тільки військова організація вільних людей, потрібна на той час. Навкруги Січі були хижі татарські орди, що громили, грабували Україну і забирали в неволю десятки тисяч наших людей. Але разом з тим запорожська спілка споконвіку кохалася в рибальстві, полюванні, звіроловстві, в добуванні соли; кохалася спілка ця в рогатій скотині, якої було у неї сила, в конях, які особливо були потрібні для війська запорожського. По степах своїх вільних

та просторих запорожська спілка мала свої величезні табуни по кілька тисяч штук. Пізніше ми бачимо, що на Запорожжі кохалися і в хліборобстві і в різних промислах, які були особливо потрібні для їх військової справи, хоч трудно було тоді господарити. Треба було з рушницею їхать у поле, бо несподівано міг надлетіти Татарин тай забрати худобу, а то й самого господаря у неволю.

„Крім того, з історії нашого народу знаємо, що на Україні ще в 16. віці, більше 300 років тому назад, були товариства при церквах, **приходські братства**, які дбали не тільки про релігійні справи парохіян, але й про матеріальну поміч членам при хоробах, смерті і інших тяжких пригодах. Окрім братств були тодіж на Україні й ремісничі товариства „цехові”, які теж мали на меті взаємопоміч між членами.

„Та й в недавні часи ще у нас були товариства — **„чумацькі валки”**, що ходили у Крим по сіль та у Маріупіль на Донщину.

„У добрій згоді та спілці народ бачить Боже благословення тай каже: Де робить спілка, там і сам Бог помагає, Спілка-силка. Де добра згода — не страшна й пригода. А як чоловік працює сам один, то йому й тяжко й й нудно і чуває себе ніби сиротою: Самотиння — сиротиння; Самому і в раю нудно; Сім воює — один горює, Хто сам один косить, той до віку голосить, Самому одному робить — вік тужить”.

Ось так наш спілчанський батько Микола Левитський представив коріння коопера-

тивної ідеї, що є в нашому народі. І справді — хіба ми до нині не шануємо добрих старих звичаїв, як „толокою” помагати собі при роботі, „супрягою” спрягатися до воза чи до плуга? Хіба наш нарід не повторює мудрої пословиці, що „Громада — великий чоловік!”? Мало є таких, що гидують громадою, але таких і громада від себе відкидає, як паршиві вівці.

Та все-ж таки, хоч був у нас гарний ґрунт для новітньої кооперації — то не ми її створили, а другі народи, що нас випередили освітою. Це були Англійці, Французи, Німці.

Додаткове читання:

Вибрані уступи з книжок: „Війна воробців зі шпаками“ (про співництво серед звірят). „І звірята співпрацюють”. — „В єдності сила” — усі ті книжки видання Ревізійного Союзу Укр. Кооператив. (Хто вміє рисувати, нарисує дещо на тему прочитаного).

Контрольні питання:

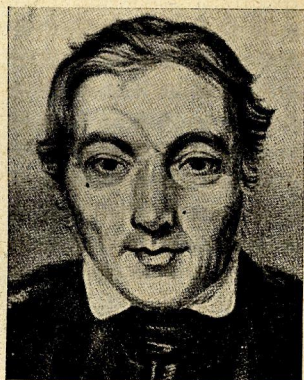
1. Дати приклад взаємної помочі серед звірят.
2. Які знаємо приклади співництва в українській бувальщині.
3. Які знаєте приказки про силу гуртування, а які противного змісту.

6. ЛЕКЦІЯ. ПОЧАТКИ КООПЕРАЦІЇ В АНГЛІЇ. СПОЖИВЧА КООПЕРАЦІЯ.

14. Овен і Кінг — батьки кооперативної ідеї.

Новочасні кооперативні крамниці й фабрики виводять свій початок з Англії. Це сталося тому, бо в Англії широкі народні маси

найскорше визволилися з під панщини, тут найскорше поширилася освіта, а демократичний державний лад дав громадянам право вільно організуватися. До того долучилася ще й та причина, що в Англії найскорше почався фабричний промисл, а з ним і нужда та безробіття.

Роберт Овен

Було це тому понад 100 літ, по великих наполеонських війнах. В Англії зроблено винахід парової машини, а до того машин до прядення і ткання. Почався великий рух за оснoвуванням фабрик, а з другої сторони почалася руїна ручних прядільців і ткачів. (Як відомо, Англія в тім часі мала вже могутнє ткацьке виробництво, з якого черпала великі доходи). Біду ремісників і зарібників використовували купці; нарід сидів у їх кишенях, задовжений по вуха за харчі та інші товари. Терпіли і селяни, але хліборобство вже в тім часі в Англії не грало великої ролі.

В таких умовах кількох людей з інтелігенції почали придумувати способи, якби зарадити нужді народу. Один із них, промисловець **Роберт Овен** кинув думку про організування на спілчанських засадах громад-колоній, де-б безробітні найшли хліборобську чи ремісничу працю, нічого в нікого не купуючи. Але що безробітні грошей не мали,

Вілем Кінг

отже він дав на ту ціль майже ціле своє майно, дещо зібрав між своїми знайомими, а впрочім мав надію, що уряд дасть на таку ціль державні гроші.

Організацію громад Овен радив сперти на комуністичній засаді, що ніхто не має нічого власного, а платня всім однакова без огляду на

працю, що не було цілком справедливо.

З тих починів Овена покищо нічого не вийшло, бо уряд грошей не дав, а ті гроші, що дав сам Овен і його други, скоро розійшлися на потреби першої такої кольонії, що була заснована на американській землі. Кольонія та по кількох роках розбилася через внутрішні суперечки. Люди не були приготовані до такого тісного співжиття. Але між робітництвом сама ідея Овена про робітничі спілки лишилася і пустила глибоке коріння.

На тій ідеї будував далі приятель Овена, лікар **Вілем Кінг**. Він занехав думку про повне співжиття людей в одній кольонії на комуністичний лад, бо бачив, що це не піде. Досить буде, як робітники заложать фабрики, де найдуть собі працю. Радив покищо основувати лише спілкові крамниці споживчих товарів; з доходів таких крамниць можуть колись оснувати й фабрики. А що нема надії

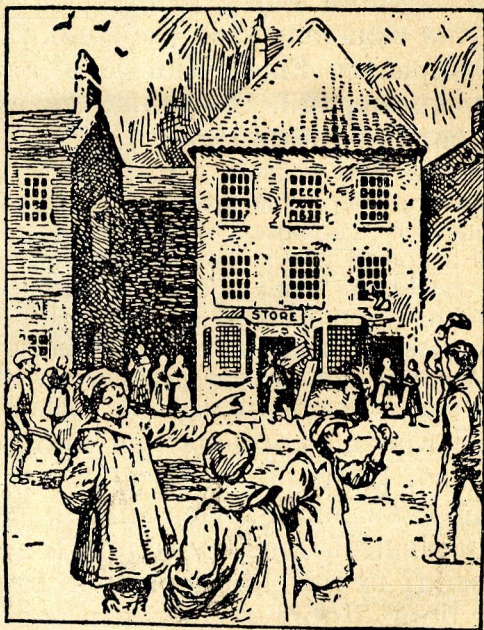
на поміч згори чи збоку, радив, щоби потрібний капітал складали самі робітники, щотижневими збірками. **Вілем Кінг був властивим творцем кооперації, бо радив спертися на власних силах і самопомочі.**

Далі писав Кінг у своїм часописі п. н. „Кооператор“ ось що: кооператива привчатиме людей до гуртової праці й солідарности. Вона буде здійсненням Христової заповіді про любов ближнього, тільки, що це дійсна любов, не лише проповідувана. Кооперація, на думку Кінга, викоринить лихву й заведе чесність у торгівлі. Члени повинні бути рівні, бідний чи багатий. У той спосіб можна буде перемогти хиби капіталізму, що придавлюють англійський нарід.

Але і Кінгові кооперативи простояли не дуже довго. Були ще хиби в їх організації, з них дві найважливіші. Перша, що не всюди заводили рівність членів у голосі, а друга, що майже всі ті перші кооперативи продавали товар на борг. Добрі люди товар радо розбирали, але платити не всі спішилися.

15. ПЕРША ВЗІРЦЕВА КООПЕРАТИВА.

Аж одна кооператива, а саме з міста Рочделя, заснована у 1844 році, встоялася при житті. Свій успіх вона завдячує тому, що завела тверді засади кооперативної організації й господарки, такі, що витримали всі удари й небезпеки. Основники тої кооперативи, 28 ткацьких робітників та деяких ремісників, дали своїй спілці гарну назву: **„Товариство чесних піонірів з Рочдель”**. Вже сама назва говорила, що вони постановили собі бути сторожами чесности.

Як закладали рочдельську кооперативу вулиця сміялася.

У статуті своєї кооперативи рочдельські ткачі поставили такий плян праці:

1. оснувати наперед крамницю споживчих товарів;
2. закуповувати, або будувати дома для потреби своїх членів;
3. закладати різні виробництва, щоби дати працю членам;
4. набувати або винаймати ґрунти де-б найшли працю безробітні члени;
5. коли це буде можливе, товариство може перетворитися в кольонію, де будуть узгіднені інтереси всіх. Буде також помагати другим подібним спілкам. Буде підпирати протиалькогольну пропаганду.

Як бачимо, рочдельські піоніри поставили собі дуже сміливу і далеку мету, яка осно-

увалася на думках Овена і Кінга. Головна думка була та, щоби через крамницю прийти до власних варстатів праці і виховати моральне громадянство.

Знаючи причини упадку попередніх кооператив рочдельські ткачі твердо рішили такі правила, або „рочдельські засади”:

1. **Що всі члени мають мати на зборах тільки по одному голосові, чи хто дав більше чи менше уділів;**

2. **Що до кооперативи є вільний приступ для всіх чесних людей;**

3. **Що коператива мусить стояти на власних капіталах (уділах), але від тих уділів можна давати членам тільки невисокий процент, щоби в них не будити капіталістичної жадоби;**

4. **Що дохід коперативи іде частиною на створення власного неподільного майна кооперативи, частиною на освіту членів, а решту звертається між членів після їх закупів;**

5. **Кооператива як така не веде ані партійно-політичної ані віроісповідної діяльності (щоби не було роздорів між членами);**

6. **Що товар має бути найліпшої якості, а продається його лише за готівку;**

7. **Кооператива має дбати про освіту і культуру.**

Це є славних сім рочдельських засад.

Так постановили рочдельські піоніри. Через цілий рік складали дорук скарбника і аж як кожний зложив повний уділ в висоті одного фунта (коло 41½ доляра, або 25 поль.

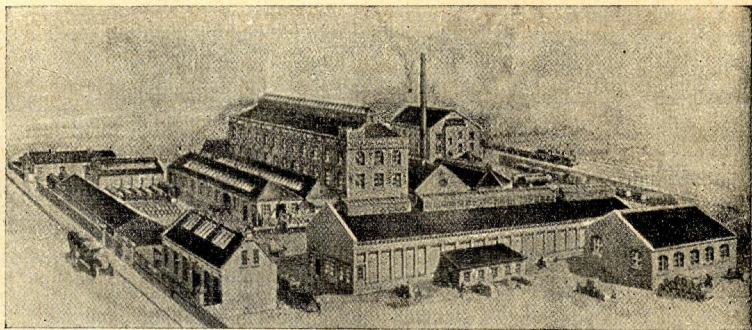
золотих), вони отворили споживчу крамницю. Через 7 літ не мали окремого платного крамаря, а продавали по черзі самі члени вечорами. Хоч з них сміялися, вони вперто своє робили. Продаж за готівку давала спілці все свіжий гріш на купно нових товарів, а маючи готівку, не стояли за ласку гуртівників. Купували лише найліпший товар і за дешеві гроші. У 1851 році було вже 600 членів, у 1855 р. вже 1400. Ніхто в місті вже не кпив собі з підприємства бідаків. Чим далі, тим справа поширювалася. У 1852 році кооператори заснували при крамниці ще дві майстерні для вигоди членів: шевську і кравецьку; в обох працю дістали члени кооперативи. Потім прийшла своя м'ясарня, відтак пекарня, потім млин — працю знов дістали члени, а вироби продавалися решті членів у власних крамницях, яких було уже кілька. Кооператива мала добрі доходи, а з них частину завше лишала собі на залізний фонд, неподільне майно. Другу частину призначали на освіту членів; з чого оснували читальню, бібліотеку, діточу шкільку і т. д. Решту ділили між членів як **товаровий зворот**, в міру того, кілька хто купував. Хто купував більше, діставав більше звороту, хто менше — менше звороту. Так захочували членів, аби все купували у кооперативі. Богато членів того свого звороту не вибирали, а лишали як свою ощадність у кооперативі. — Від уділів платили процент (дивіденду), але невелику.

Рочдельська спілка зробилася першою вірцевою кооперативою. Вона існує до нині

Нутро споживчої кооп. в Австрії. Завважте порядок і чистоту!

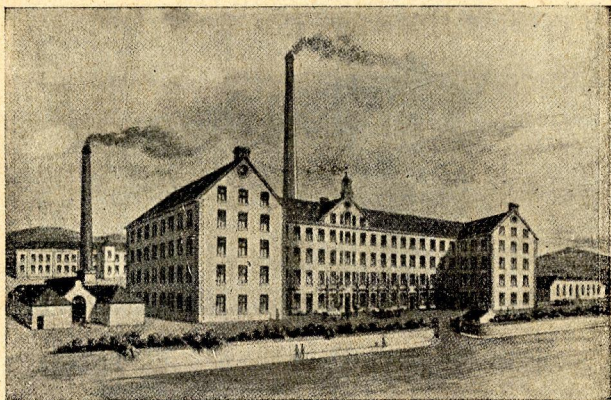
і тішитися широкою славою матері всіх кооператив. Тепер у ній є поверх 30.000 членів з міста і найближчої околиці. По всіх частинах міста є крамниці кооперативи, у яких продають не тільки споживчі товари, але й одяги, обуву, галянтерію, опал, навіть такі річі, як ровери; взагалі все, що людині потрібне. Кооператива має величавий головний будинок, в ньому салю, окремі комнати на читальню і бібліотеку; є там готель для членів, а для самоосвітників є хемічна і фізикальна лябораторії; на горі є астрономічна обсерваторія. Для членів побудувала вже 500 домів.

Одна з 4-ох фабрик мила англ. союзу в Гренджмавт.

Так здійснилася мрія основників рочдельського „Товариства чесних піонерів”. За Рочделем пішли інші міста. Уся Англія зацікавилася вдатною спробою Рочделя. Нині в Англії кооперація згуртувала 8 мільонів членів і має вже десятки тисяч різних крамниць. У тих крамницях вже майже половина товарів (40%) походить з **власних кооперативних фабрик**, що їх позасновували **союзи кооператив**. Перший і головний союз англійських кооператив був оснований у 1864 році. Його метою був гуртовий закуп товарів для кооператив і оснoвування фабрик. У підприємствах англійської споживчої кооперації працювало у 1934 році вже 284.000 працівників. Сума оборотів (торгів) цілої англійської кооперації в тому році була 338 мільонів фунтів штерлінгів. Це є понад 8 мільярдів польських золотих! (Для порівняння згадаймо, що цілорічний бюджет польської держави виносить пересічно 21½ мільярда золотих).

За прикладом Англії цілий світ почав вкриватися споживчими кооперативами, як

Кооп. прядільня вовни в Селькрік (Англія)

по містах, так і по селах, а скоро потім спілчанська думка перекинулася й на саме сільське господарство.

Між **кооперативи споживачів** числимо сьогодні нелиш ті, що удержують крамниці суто споживчих товарів, а усі взагалі кооперативи, **що дбають про особисті потреби людини.**

Отже рахуємо до споживчих кооператив також такі спілки, що оснують для потреб своїх членів пекарні, кравецькі робітні, галянтерійні й мануфактурні крамниці, врешті т. зв. **мешканеві кооперативи.** Це є спілки, що будують доми, в яких члени наймають собі здорові й недорогі помешкання. Також **кооперативи здоровля** належать до цієї групи кооперації, що дбає про особисті потреби людини. Подібну ціль мають і кооперативні харчівні, готелі, діточі садки і школи і т. д.

Споживча кооперація на селі у Швеції.

Ідеї роудельських піонерів найглибше зрозумів славний кооперативний письменник француз професор Шарль Жід. З його книжок найславніші є „Кооператизм“ і „Програма кооператизму“. Шарль Жід опрацював подрібно плян праці кооперації. Він помер у 1932 році.

Контрольні питання:

1. Чому нас випередили західні народи в будованні новітніх кооператив.
2. Що знаєте про Овена і Кінга.
3. Де була заснована перша взірцева кооперація і коли це було.
4. Які засади організації установила роудельська кооперація (вчислити всі 7).
5. Що знаєте про нинішню англійську кооперацію.
6. Як споживчі кооперативи прийшли до власного промислу.
7. Що це є мешканеві кооперативи.
8. Які ще знаємо інші роди кооператив споживачів.

Що прочитати?

- А. Гаврилко: Кооператива, від якої походить споживча кооперація.
- О. Луцький. Кооперативні проблеми.

ПЕРША КООПЕРАТИВА

Ткають рочдельські ткачі
 Довгі-предовгі нитки,
 А з нитками снуються гадки
 І вдень і вночі.

Праця — гарівка тяжка
 Кров їхню пє,
 Мліє з роботи рука
 А на хліб не стає.

Злидні — щоденний гість,
 А рятунку нізвідки...
 Хто инший пє і їсть
 За їх заробітки.

Хто инший бере бариші
 За кождіську дрібницю...
 „Гей до гурту! До гурту ткачі!
 Заложімо крамницю!

Криваво зароблений гріш,
 Хай для нас не пропаде!
 Хай повернеться гріш і бариш
 Швидко знов до громади!

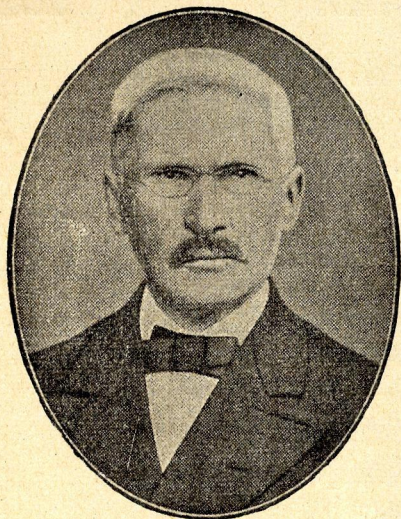
Досить брати! Годі терпіти!
 Хай пропаде нажива!..“
 І повстала перша на світі
 Кооператива...

К. П.

7. ЛЕКЦІЯ. КРЕДИТОВА КООПЕРАЦІЯ.

16. „Батько Райфайзен”.

Як уже сказано, по всьому світу почали ширитися споживчі кооперативні крамниці. Рух цей з міст перекидався й на села, очевид-

Фридрих Райфайзен

но з початку лише в тих державах, де селянство було вже досить освічене (в Англії, Франції і под.). Але сама споживча кооперація не вистарчала для села. Селянин мало купує споживчих товарів, бо має багато річей зі свого господарства. Зате чимало терпить від лихви при позичках, при закупі господарських приладів і при збуті

продуктів свого господарства.

Вже за часу Овена жив у Франції чоловік, що думав про ті потреби селянина. Був це **Шарль Фуріє**. Він також мріяв про перебудову соціального ладу на засадах спілчанства і так само, як Овен, гадав, що вдасться це перевести з доброї волі і навіть при допомозі посідаючої кляси. (Тому і він і Овен в історії дістали назву „утопійних соціалістів”, себто таких, що мріють про неможливі річі). І справді — його пляни великих спіл-

кових громад не здійснилися. Одначе він уложив і другий плян, менше відлеглий: щоби в кожному селі була громадсько-спількова крамниця, такаж каса і магазин на продукти господарів.

Инший Француз, Прудон, мріяв про такі банки, які б давали позички без процентів. Він зрушив громадську думку знов в напрямі дешевого кредиту. З тих різних думок вишло врешті щось напrawdę практичне — кооперативні каси. Але зроблено це наперед не у Франції, а в Німеччині.

Двох людей заслужилося винаходом кооперативних кас, або инакше **кредитових кооператив**. Це були **Герман Шульце і Фридрих Райфайзен**. Шульце придумав спількові каси для міського населення, головно для ремісників і дрібних купців та більших селян, а Райфайзен перший почав основувати сільські кооперативні каси.

Першу міську кредитову кооперативу („народній банк”) оснував Шульце в місті Деліч у 1850 році.

Першу взірцеву кооперативну сільську касу оснував Райфайзен у 1862 році в селі Ангавзен. Її організацію Райфайзен, що знав добре село, опер на таких засадах:

1. Селянська кредитова кооператива повинна бути по змозі в кожному більшому селі. Бо вона є на те, щоби давати селянинові в разі потреби недорогий кредит, такий, що його не руйнував би. На це потрібні капітали. Звідки їх взяти? Очевидно їх треба шукати таки

на селі. Треба розбудити на селі духа ощадности, треба привчити людей кожний зайвий гріш нести до своєї каси. **Треба організувати навіть найдрібніші збірки на ощадність.** Для того найліпше буде, щоби та каса була таки в самому селі, аби могла пильнувати тої справи ощадности. Село не повинно свої гроші тримати по скринях, а противно давати їх на громадську службу до своєї селянської каси.

Це має ще друге значіння, а саме що до безпеки позичок. Даючи з призьбраних грошей позички, треба добре уважати, кому можна дати, кому ні. Бо кооператива не є добродійною установою, що роздає милостині. Позичені гроші треба точно віддати і то з якимсь відсотком, щоби можна було дати винагороду вкладникові за те, що дав гроші до вжитку каси. Отже добре є, коли каса є в кожному селі, або хоч у кожній більшій громаді, щоби управа могла особисто знати тих всіх, що просять позичок.

2. Райфайзен приказав уважати, на яку ціль хто просить позички. Коли не на господарську ціль, а прим. на сплату довгу за горівку чи инше марнотравство, тоді позички давати не вільно.

3. Необмежена відповідальність членів. Щоби люди не боялися за свій гріш, що його дають до кооперативи на вкладку, Райфайзен завів у статуті відповідальність всіх членів цілим майном за довги кооперативи.

4. Невисокі уділи. Щоби навіть найбідніший міг стати членом кооперативи та кори-

стати з її добродійства, Райфайзен казав установляти в статуті невисокі уділи. Райфайзен вихований у правдивому біблійно-християнському дусі був великим прихильником бідних, тому дбав за них.

5. З тої ж причини завів **рівність членів при голосуванні**, подібно як це завели Рочдельці у споживчій кооперативі. Хочби хто вплатив і 10 уділів, то має на зборах один голос, так само як той, що його стати тільки на один уділ (це називається демократичний устрій).

6. Метою кредитової кооперативи є: **менше дбати про зиски, а головно про піднесення господарки своїх членів та про їх культурне і моральне виховання.**

7. **Члени управи повинні працювати без ніякої винагороди**, бо праця в кооперативі це є почесна громадянська діяльність.

Такі є райфайзенівські засади.

Ті розумні думки прийнялися на селі і стали основою розцвіту другого важного роду кооперації — кредитових спілок. Спілки такі почали ширитися по цілій Німеччині, а потім і по інших країнах. На честь їх творця сільські кооперативні спілки дістали назву „райфайзенки”, а самого Райфайзена німецькі селяни прозвали своїм „Батьком”. Ще за його життя райфайзенки об'єдналися в **краєвий союз**, який став їх центральною касою, банком. До того свого банку пересилають райфайзенки готівку, коли часом у якої лежить заможно; інші каси, які хвилює мають готівки замало, дістають з того фонду позички.

Нині в самій Німеччині є понад 20 тисяч різних кредитових кооператив. Є між ними деяке число міських **кооперативних банків**, з великим районом діяльності, на статутах Шульце-Деліча. Їх членство це переважно ремісники і дрібне міщанство. Але понад 18 тисяч це малі, а часами доволі великі сільські щадниці системи Райфайзена. Вони вміють стягнути до себе навіть найдрібніший гріш з селянських хат, так, що він там не лежить марно, чекаючи вогню, або злодія. Дякуючи тим касам, німецький селянин має завжди легко доступне і недороге джерело кредиту на потреби господарства. Лихварі попращали вже давно німецьке село. Ощадність величезна не тільки в Німеччині, а й у всіх тих народів, що пішли слідами Райфайзена: у Франції, Італії, Чехії, Болгарії, Фінляндії, і т. д. На цілому світі є нині коло 90 тисяч райфайзенів.

Контрольні питання:

1. Чому селові замало самої споживчої кооперативи?
2. Хто і коли оснував перші кредитові кооперативи серед міщан?
3. Хто і коли почав основувати кредитові кооперативи серед селян.
4. Які є головні засади Райфайзена (вчислити всі сім).
5. Подати пояснення до кожної засади Райфайзена.
6. Звідки райфайзенка має брати капітал?
7. Як організувати дрібну ощадність?

Що прочитати?

1. Божиковський: На зустріч майбутності.
2. Коберський: Про кредит і сільські каси (вид. Сільського Господаря).
3. Коберський: Працюймо і щадім (вид. Центробанку).

8. ЛЕКЦІЯ. КООПЕРАЦІЯ В СЕЛЯНСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.

(I).

17. Початки сільсько - господарського спілчанства в Німеччині (закуп і збут).

Райфайзенки мають ще й другу велику заслугу: вони в Німеччині започаткували ще один рід сільської кооперації, а саме кооперативи для допомоги в господарській праці селянина.

По знесенні панщини (1847 року, у нас 1848) селянське господарство вступало на нові шляхи. Показався не тільки брак капіталу і грошева лихва. Господарства почали більше дробитися, а крім того наступала зміна у самій господарці. Розвиток фабричного промислу достарчав все нових товарів, яких донедавна люди на селі не знали, або робили собі самі: всякі господарські машини, штучні погної, делікатні матерії, полотна й сукна, тощо.

Селянин хапав цікаво ті всі новості, бо були часом корисні, а іноді гарніші, як його грубі ручні вироби, часами купує їх просто для моди. Але на те все треба готівки. Селя-

нин, щоби її добути, мусить більше продавати зі своїх виробів як колись його діди. Сіє те, на що є більший попит, кормить безроги для збуту, продукує більше набілу, яєць і т. д., щоби продати. Як то кажуть, **селянське господарство щораз більше працює для ринку, втягається у товарний обмін.** Воно щораз більше наподібнюється до промислово - купецького підприємства. Селянин вже не може бути лиш господарем - гречкосієм, як бувало за давних часів; він мусить розумітися й на торгівлі, біржі, цінах і т. д. Та переміна відбувається далі на наших очах.

Але до такої ролі селянин був доси не привчений. На ринку почуває себе незручно і тому його так використовують. Треба якось боронитися, отже — організуватися; **треба творити свою власну торговельну машинерію.**

Це все бачив Райфайзен. Тому, що село потворило покищо тільки кредитові кооперативи, Райфайзен радив, щоби ті райфайзенки бралися також до торгівлі. Почали для своїх членів спроваджувати з міста гуртово добре насіння, нефальшовані погної, машини на сплати; потім вони почали також збирати від членів їх збіжжа чи інші продукти та їх збувати.

Але швидко показалося, що з такою великою роботою райфайзенка не може собі дати ради. Отже рішили: ліпше буде для торговельних справ організувати осібні кооперативи на окремих уділах і статутах. Так появилися на селі нові кооперативи: одні для закупа всього, що потрібне, другі для збуту

збіжжа, тварин, молочарські й інші. Часами закуп лучили разом зі збутом і так повстали „закупочно-збутові кооперативи”.

Показалося при тім, що для таких справ не вистарчає сили одного села. Отже закупочні, збутові, а навіть і молочарські кооперативи почали організувати не у кожному селі, як райфайзенки, а одну на кільканацять сіл, на цілий **район**. Осідок і магазин для такої районової кооперативи був завше або на залізничній стації, або у якимсь догіднім для всіх осередку.

Всі побачили, що і ця справа йде добре. Грунт під кооперацію на селі навіть ліпший, як у місті, бо тут є ще в пам'яті старі спідчанські звичаї й обичаї.

18. Молочарська кооперація (Данія).

Німеччина вславилася скоро як батьківщина сільської кредитової і господарської кооперації. Дуже скоро цей рух перекинувся і до інших країн. Маленька сусідка великої Німеччини, Данія швидко коперативною організацією перебігла свою вчительку.

В Данії взяла свій початок **молочарська кооперація**, що веде перерібку молока на масло. Ще перед тим розвинулася в Америці величава кооперація селян-фермерів для сироварства, але в Європі, крім Швейцарії, сироварні не дуже поширилися. За те кооперативні маслярі прийнялися надзвичайно і є нині одною з основ сільської кооперації.

Першу молочарську спілку оснували данські селяни у 1882 році у селі **Гйеддінг**, недовго по винаході кружлівки, машини для відділювання сметанки від молока. Масло вироблене у кооперативній маслярні з такої сметанки було щодня свіже і пахуче, отже значно перевищувало давнє масло домашнього виробу, зі сметанки складаної за кілька днів. Тому не диво, що успіх кооперативних маслярень був величезний.

Добре данське масло здобуло собі великий збут в Англії, сусідці Данії через море. Данське масло узискало там найвищу марку і ціну.

Селянин, який досі управляв головно дешево збіжжа і бідував, почав привчатися до годівельної господарки. На молоко він досі не мав збуту; тепер навчився його переробляти на високовартісний ринковий продукт і відразу підніс свої доходи.

Молочарні ширилися вихром. Уже 1888 року їх було 490, у 1900 році — поверх тисячі; у 1925 році — 1336. Дев'ять десятих частин (90%) всього молока Данії нині переходить через кооперативні кружлівки. Це є успіх, яким не може повеличатися ні одна країна світу.

Організація кооперативної молочарні очевидно дещо відмінна від споживчої або кредитової кооперативи. Члени тут не купують, а навпаки — вони віддають до молочарні свій продукт, сметанку від молока. Але виплата не відбувається зараз при віддачі молока, лише за місяць або за пів місяця. Це то-

му, що так легше для молочарні і вигідніше для члена, який волить дістати нараз більшу суму, ніж дрібну, яка йому розійдеться. Отже селяни привчаються до господарности грошем. Окрім того, по довším досвіді, заведено контролю товщу в молоці окремих членів; виплата відбувається тепер і від літрів і від кількості товщу. Це має велике значіння для господарів, бо примушує їх дбати про добре кормлення коров. В той спосіб кооперативне молочарство підсилює поступ в господарці хлібороба.

Але кооперативні молочарні й тим не вдоволилися. Вони утримують окремих вчителів годівлі худоби; вчителі такі відвідують доми членів та на місци навчають правильного кормлення, дораджують пашу та дбають про її постачання. Для опіки в разі недуги коров більші молочарні утримують ветеринарних лікарів. Дбають про чисте переховування молока селянами, постачають їм відповідну посуду. При виплаті дають ліпшу ціну за чистіше молоко.

За прикладом Данії вступили на цю дорогу швидко й селяни в Німеччині, Ірляндії, Австрії, Фінляндії, Австралії, потім і Українці, Поляки, Росіяни та другі народи.

Молочарська спілка не може своїм членам виплачувати товарових зворотів, бо члени в неї товару не брали, а противно, доставляли. За те може їм давати **доплати до тої ціни, яку виплатила за рік**. І дійсно, так практикується. В Данії взагалі завівся свій спосіб організації молочарень; там цілий зарібок

Українська кооперативна Районова Молочарня в Коршеві,
пов. Коломия

молочарні за рік іде до поділу між членів. У нас так не є; все ж таки, коли рік закінчився з надвишкою, то надвишка ця іде частинно до запасного фонду, а решта до поділу між членів **після того, кілько хто доставив молока.** Це є так звані „молочні надплати”.

Що до інших засад, то данські молочарські кооперативи прийняли роцдельську точку щодо рівності членів і також засади про вільний вступ для нових членів та про те, що кооператива це добро загалу, а не лиш малого гуртка. Вона не може робити різниці між членами з огляду на їх партійні чи релігійні переконання.

Також і ми, Українці, взялися жваво до молочарської кооперації, ще на довго перед

світовою війною. Докладніше про те оповімо при викладі про українську кооперацію.

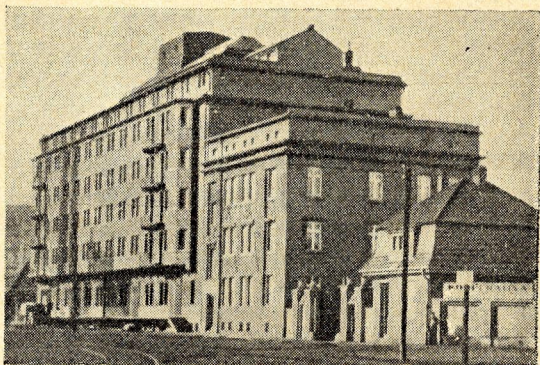
19. Спілки для збуту збіжжа.

Це другий важний рід сільсько-господарської кооперації, правда, він трудніший від молочарської. При молочарстві збут на добре масло не трудний, боротьби з посередниками великої нема. Інакше при збіжжю. Ця торгівля здавна опанована великими фірмами, що згуртовані на головних збіжжєвих торгах („біржах”). З ними боротьба не легка, бо збіжжєва біржа диктує всевладно ціну. Посередники-скупщики кривдять хлібороба не лиш тим, що затаюють перед ним, яка є правдива ціна на ринках, а ще й фальшиво оцінюють збіжжє, зараховуючи його до нижчої класи.

Боротьбу зі збіжжєвими торгівцями підняли рівночасно хлібороби за океаном і в Європі. В Америці й Канаді вони дійшли до дуже гарних вислідів, в Європі справа йде тяжче. Заокеанські збіжжєві кооперативи є великих розмірів, одна кооператива на цілий стейт (провінцію). Така велика кооператива затає банківий кредит і будує відразу при більших залізничних стаціях збіжжєві магазини (елеватори). Тут приймає від членів збіжжє; при відборі платить частину ціни як зачет; по закінченні року робиться обрахунок і цілу надвишку ділиться між членів після того, кільки хто доставив зерна.

(Такий спосіб скупку називається комісово-пулінговим).

Коли кооперація робить такий великий видаток на будову магазинів, то мусить мати певну доставку зерна що року. Тому в Америці кожний член кооперації мусить **підписати контракт**, що ціле своє збіжжя буде доставля-

Збіжєвий магазин (елеватор) чеського кооп. союзу в Празі

ти тільки до кооперації. Як би слова не додержав то кооперація має право заарештувати його збіжжя і стягнути грошеву кару. (Такі самі умови про доставку заведено також у данській молочарській, яйчарській і беколярській кооперації).

В Європі найскорше взялися до кооперативного збуту збіжжя німецькі селяни, потім французькі, чеські, мадярські і інші. В Німеччині вславилися баварські збіжєві шпихлірі; їх закладали звичайно до спілки кілька сусідніх райфайзенів. Такий шпихлір був обов'язаний приймати збіжжя від членів райфайзенів і дбати про його добрий збут. Ходило не про те, щоби побороти великих біржєвих

купців, бо на те не було ще сили; ціль була — позбутися сільських і повітових скупщиків, які дошкулювали селянам. При допомозі позичок з державних банків вдалося побудувати кількасот таких шпихлірів і вони не зле розвиваються.

У Франції взялися до збуту збіжжя господарські товариства селян (т. зв. синдикати); однак їх успіхи в цій праці не були дуже великі. Збіжева торгівля небезпечна тим, що ціни диктує біржа і вони дуже змінливі. Через те часто поносився страти на закупленім збіжжю.

Американський спосіб купна, з виплатою лише зачету (або т. зв. комісовий збут) в Європі доси не приймається, хоч він у збіжевій торгівлі доцільний. Також контракти з членами про обовязкову доставку ще не всюди заведено.

Наша українська кооперація в межах Польщі також веде збут збіжжя. Як він у нас організований, про те буде мова пізніше.

Контрольні питання:

1. Які переміни зайшли в господарчі селянина по знесенні панщини?
2. Чому селянам не вистарчали кредитові кооперативи.
3. Яку торговельну діяльність вели спочатку німецькі райфайзенки.
4. Опишіть діяльність данської молочарської кооперації.
5. Які користи дає селові добра молочарська кооператива?

6. Де розвинулися найбільше збіжево - збутові кооперативи і як вони зорганізовані?

7. Що це є продаж на коміс?

Що прочитати?

А. Гаврилко: Кооперативи рільників.

9. ЛЕКЦІЯ. КООПЕРАЦІЯ В СЕЛЯНСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.

(II).

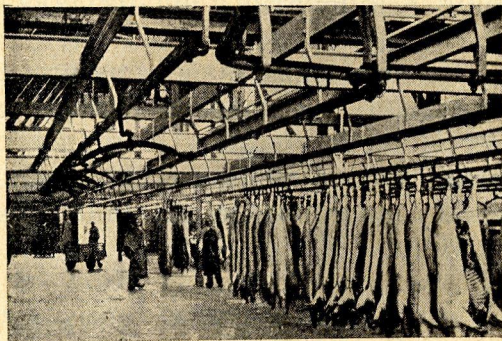
20. Збут господарських тварин.

І в цій ділянці найбільші досягнення мають фермери Америки. Особливо розбудували вони свої кооперативи для збуту живої худоби і безріг в часі світової війни і після неї. Всі ті кооперативи беруть товари від членів комісово, рахунок відбувається аж по проданню штуки. Деякі кооперативи завели також контракти з членами на примус доставки, але не є це так поширене як у збіжевих кооперативах.

З європейських країн найбільші успіхи має в цій ділянці Німеччина і Данія. В Німеччині розвинувся головню збут живих тварин. В Данії селяни побудували районові різні, де бють головню безроги, солять їх, димлять, а відтак експортують, найбільше до Англії (є це т. зв. бекони). Заплата відбувається готівкою по доставі, але з кінцем року зиск ділять між членів відповідно до доставки кожного члена. Тому, що у будову різні вкладається великий капітал, не можна ризикувати, що

різня буде стояти без праці. Отже всі члени підписують контракти на 5 до 14 літ про те, що всі свої збутові штуки будуть доставляти тільки до кооперативи.

Данські кооперативні беконарні знайшли таке ж поширення, як молочарні; у 1933 році

Данська кооперативна беконарня

84% всіх убитих для експорту безріг перейшло через кооперативні різні. Що до худоби, то успіх менший (40% всієї худоби).

Кооперативи для збуту тварин є також в Англії, Ірляндії, Бельгії, Голяндії, Франції і других країнах. (У нас цю справу організує Центросоюз, про що далі).

21. Збут яєць і птиці.

В господарстві дрібного селянина дохід з яєць може грати дуже велику роль, коли добре поставити годівлю курей. В Америці дохід фермерів з яєць мало уступає доходу з управи пшениці. Тому не дивниця, що в по-

ступових країнах звернено увагу також на кооперативний збут яєць і домашньої птиці.

У Злучених Державах Америки повстала у 1916 році перша кооператива для збуту яєць. Це є кооператива на цілий край центральної Каліфорнії. У 1926 році вона мала 2200 членів фермерів, що разом мали 8 міліонів курей. Кооператива ця продала в тому році 870.000 скринь яєць (на 1 вагон іде 100 скринь). Кооператива завела контрактовий примус доставки для членів. Тепер є в Злуч. Державах понад 60 таких великих краєвих кооператив; мають вони разом понад 50.000 членів, а на одного члена припадає річно доставки від 10 до 170 скринь яєць (по 1440 яєць у скрині).

В Європі перше місце в кооп. збуті яєць заняла знов Данія. Тут, ще на 20 літ перед Америкою, бо у **1895 році повстала перша кооператива для збуту яєць**. Вона була обчислена на цілий край, але для збору яєць творила по селах „яйчарські кружки” зі своїх членів. Яйця члени доставляли довгий час до сільських споживчих кооператив. Але пізніше кожний місцевий кружок сам почав збирати яйця по членах; для того утримує платного збирача. Збирач платить на місци за яйця готівкою після ціни, яку на кожний тиждень установить централя. Кооператива завела дві новості, якими відразу побила приватних яйчарів: перше це заплату не від штуки а від ваги яєць, а друге — контролю свіжості доставлених яєць. Контроля полягає на тім, що кожний доставець мусить на кожному

яйці вибити печаткою своє членське число. Це роблять для того, щоби кооператива знала, хто доставив несвіжі яйця, колиб такі трапилися.

Члени підписують з кооперативною умову про доставку все на 1 рік.

Дякуючи тим реформам кооператива діставала все свіжий і добрий товар. Яйця від кооперативи здобули собі добру славу на ринках, особливо в Англії. Кооператива має великі магазини на яйця з холодильниками.

Вслід за тою кооперативною збутом яєць почали займатися також беконарські, а також деякі молочарські кооперативи. Четвертина всіх експортованих з Данії яєць переходить вже через кооперацію. Збувають також потрохи живу або різану птицю.

У нас маємо вже незлі початки в організації кооп. збуту яєць. Займаються ним окружні союзи сільських закупочно-збутових кооператив, а почасти також молочарська кооперація.

Селянське господарство зискує через яйчарську кооперацію добру ціну за свій продукт, бо в його руках остають ті зиски, що їх давніше забирали приватні яйчарі. Крім того яйчарські кооперативи заводять расову птицю та дбають про її правильну годівлю, доставляючи своїм членам пашу для птиці. Продаж яєць на вагу заохочує до годівлі расових курей.

22. Інші селянські кооперативи.

З інших сільсько - господарських кооператив треба згадати такі **збутові**:

Кооперативи для збуту овочів і городини. Вони розвинулися величаво в Америці, також у Франції (збут винограду і вина), в Голландії (городини), Болгарії (городини) та деяких ще державах;

Кооперативи для збуту лону, конопель і взагалі прядива та вовни;

Кооперативи для перерібки барабоць: спілкові сушарні і крохмалярні, горальні;

Кооперативи для збуту або й перерібки цукрових буряків і цикорії (фабрики цукру і цикорії).

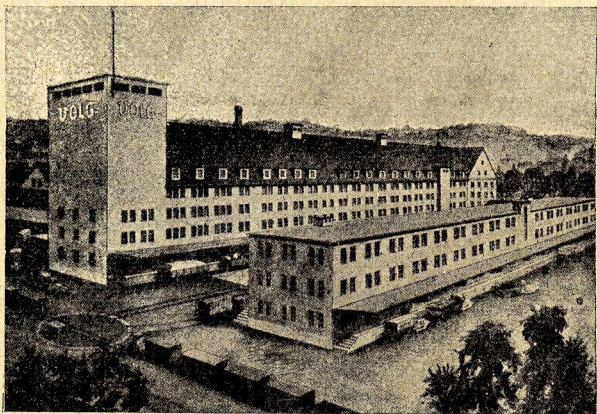
Окрім тих є ще й інші, не так поширені кооперативи:

Спілки для збуту або перерібки грибів та лісових ягід; спілки для збуту або перерібки дерева; спілки пасічників для збуту меду і для закупу пасічницьких приборів; спілки для збуту виробів домашнього промислу і сільських ремісників.

Але окрім збутових є ще й інші і то дуже важні селянські кооперативи. Ось вони:

Сільсько - господарські закупочні кооперативи. Це дуже важний рід селянських кооператив. Вже Райфайзен дав початок спільним закупам таких річей, як машини, насіння, штучні погної. Де-не-де ще й нині тими закупамі займаються райфайзенки, але по більшості є вже для того окремі кооперативи. В Німеччині, Данії, Франції, Чехії і інших кра-

їнах Європи такі кооперативи є великих районових розмірів. Звичайно їх осідок є в містечку чи взагалі на залізничній стації, де удержують склади тих товарів, що їх потребує село. Часами і серед тих кооператив є спеціалізація. Прим. в Данії є цілком окремі

Будинки і фабрики швейцарського селянського кооп. союзу у Вінтертур

районові спілки для заupu насіння, а знов окремі для заupu паші для курий. В західній Польщі такі закупочні кооперативи носять назву рільничо - торговельних кооператив „Рольнік”. Вони попри закуп займаються також збутом збіжжа.

Кооперативи для спільного вжитку машин. Дуже часто селяни на кошт кооперативи зауповують машини, що за дорогі для одного господаря. Так прим. купують сівалку чи молотілку і визичують членам за оплатою.

Члени мають з того велику вигоду і можуть успішніше вести своє господарство. Такі кооперативи називають „машиновими”.

Селянські арендні спілки. В Італії, а також і деяких других державах, є досить багато таких кооператив, що їх заснували селяни або сільські зарібники. Така кооператива арендує фільварок і провадить його збірною працею на спільний рахунок. (Не є це одначе те саме, що большевицький колгосп, бо большевицькі колгоспи є примусові, а не добровільні. Також не мають вони самостійности, бо цілим колгоспом правлять державно-партійні комісарі).

Електричні кооперативи. У культурних країнах дуже поширені тепер такі кооперативи, що допомагають заводити на селі електричне світло й електричну силу для погону господарських машин. Є багато таких кооператив в Америці, Франції, Швейцарії, Чехії, скандинавських державах. Вони або будують лише проводи, якими електрика приходить на село з існуючих громадських чи приватних електривень, або навіть ставлять свої електривні.

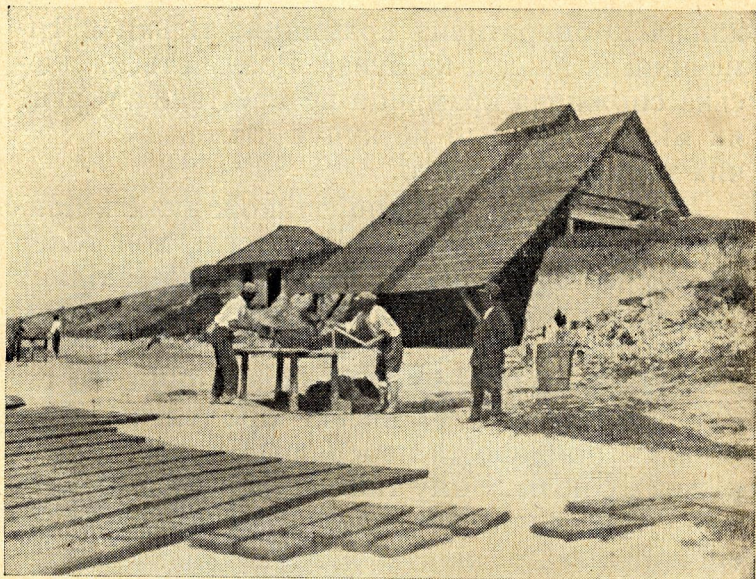
Сільські кооперативи для споживчих та інших особистих потреб. У многих державах на селі поширилися, окрім кооп. кас, молочарень, яйчарень і т. д., ще й споживчі кооперативні крамниці, на взірець рочдельської кооперативи. В Данії, Швеції, Угорщині, Швейцарії, Франції майже в кожному селі є спо-

живча кооперативна крамниця; тільки в Німеччині їх на селі не буває. Розуміється, сільська споживча крамниця не має таких торгів, як міська, бо село не купує стилі- чих товарів, що місто.

У нас на Вел. Україні є також дуже поширена споживча кооперація на селі, хоч тепер притиснена. В Галичині й на північно-західних землях маємо по селах кооперативні крамниці, які продають споживчі товари на ряду з господарськими приладами, а побіч того також скуповують селянські продукти: яйця, збіжжа, прядиво та передають їх далі, до окружних союзів. Тому такі кооперативи носять назву: закупочно-збутових або господарсько-споживчих.

Дуже важну роль грають у Франції сільські **кооперативні пекарні**, які є там майже в кожному селі. Звичайно селянин приносить муку і міняє її за готовий хліб. Є також **сільські млини**, де селяни мелють своє зерно, звичайно лиш для своєї потреби, бо на збут селянин продає зерно немелене. Є по селах свої **мясарні** при кооперативних крамницях, є **олійні** для перерібки насіння на олій; є кооперативні **цегольні, дахівкарні і бетонарні** для виробу тих важних будівельних матеріалів. Деякі сільські споживчі кооперативи основують шевські або кравецькі робітні для вигоди своїх членів і т. д.

В останніх часах, за прикладом селян Югославії, поширюються на селах **кооперативи здоровля**. Їх завдання дуже важне: удер-

Цегольня кооперативи в Ременові к. Львова

жувати лікаря на селі і лічничу амбулаторію, бо село нині ще лишене без лікарської допомоги.

Є ще в деяких країнах і такі сільські кооперативи, що мають дбати про прикрашення вулиць і площ села. Є й такі, що утримують бібліотеки та школи. Є навіть і такі, що судять посварених між собою членів, аби вони не тяглися до суду і не робили собі коштів (такі кооперативи є в Індії).

Взагалі — нема, здається, кінця розгалуженням сільського спілчанства, бо ґрунт тут для такої гарної ідеї дуже придатний.

Сільсько-господарські кооперативи творять так само, як і споживчі, свої **союзи**, зви-

чайно — після роду кооператив. Так отже маємо окремі союзи молочарських спілок, окремі бувають для закупочно-збутових, окремі для беконярських, яйчарських, овочарських спілок і т. д. Кожний такий союз є гуртівнею. Молочарський гуртово збирає масло від кооператив і дбає про його продаж; збіжєвий дбає про добрий збут збіжжя, що закупили кооперативи від членів селян. Союз закупочних кооператив гуртово закуповує для них машини, погної, насіння, залізо, шкіру, цемент і т. д. Коли має вже доволі фондів, тоді може заложити власну фабрику, чи то машин, чи погноїв чи інших річей.

Контрольні питання:

1. Що знаєте про данські беконярські кооперативи?
2. Що знаєте про кооперативи для збуту яєць.
3. Які ще є інші кооперативи для збуту сільських продуктів?
4. Як є в західній Європі зорганізовані хліборобські закупочні кооперативи.
5. Що це є машинова кооператива?
6. Що це є кооператива здоров'я?
7. Що знаєте про союзи сільсько-господарських кооператив. Чим займаються. Які фабрики можуть вони закладати.
8. Що це є закупочно-збутова (або господарсько-споживча кооператива)?
9. Що це є електрична кооператива?
10. Які ще можуть бути кооперативи на селі?

Теми для задач:

Які кооперативи треба би заснувати в моїм селі і найближчій окрузі?

До прочитання:

1. Е. Храпливий: Данія — край хліборобів.
2. Г. Няньчур: Хліборобська Данія.
3. В. Доманицький: Як господарюють селяни в чужих краях.
4. Ол. Степанів: Кооперативи здоров'я.

БЛАГОСЛОВЕННЯ.

Благословенний труд!

Благословенний піт!

Благословенна рука

Трудівника.

В поті обличчя здобувається хліб,
(надії хліба не дадуть).

Прилипла ти до праці,
як той поліп

людино, —

Хто цього не бачить, той осліп:

Хто цього не знає, —

Хай згине!

Селянине!

Цупко чіпляйся чепіг,

не шкодуй ні рук, ні ніг,

працюй на себе і працюй на всіх!

Як тільки злізе останній сніг,

висушить сонце болото,

виходь на переліг,
на роботу!
Не шкодуй ні м'язів ні поту!
Благословенний плуг і коса!
І вчасна на полі роса!
Серп і плуг
Наш приятель-друг!
Ори і сій!
І жди дощу згори
повний надій на сторицю —
матимеш жито — пшеницю!
Вставай до сходу сонця,
обходь свій двір,
дивись, як блідне вогонь сузір'
погоду вгадує і мір!
Дивися: кільчиться, сходить
твое зерно!
І вір,
що вродить воно!
Вяжи, молоти свій сніп!
В поті чола здобувається хліб.
Прилипни до праці людино!
Будь не рабом!
Громадянином будь!
Благословенна рука
робітника - рільника!
Благословенний піт!
Благословенний труд!
Хай буде тая трійця свята:
Праця, любов і знання!
Їхнє єднання —
Наша мета.

Дмитро Загул.

ЗАКЛИК

*Не високо мудруй,
Але твердо держись!
А хто правду лама́
З тим ти сміло борись!*

ІВ. ФРАНКО

10. ЛЕКЦІЯ. КООПЕРАТИВИ РЕМІСНИКІВ І РОБІТНИКІВ. КООПЕРАТИВНИЙ ПРО- МИСЛ.

23. Виробничі кооперативи ремісників і ро- бітників.

Спільчанством зацікавилися не лиш селяни-продуценти; думка ця найшла відгомін також серед трудових верств промислової діяльності: ремісників і робітників. Вони, як уже знаємо, перші почали терпіти від конкуренції й натиску капіталістичних підприємств. Серед них то вперше й народилася думка кооперації. Пригадаймо собі, що Овен і Фуріє думали якраз про визискуваних людей з тих суспільних верств. Правда, не вдалася проба повного спільництва, зі спільним мешканням і харчуванням, але чому би не мала вдатися сама праця у спільному варстаті?

Так думало багато людей і думає й до нині. За революції у Франції у 1848 році ремісники й робітники під проводом члена революційного уряду Люї Бляна потворили спілкові майстерні; уряд дав грошеву поміч. Вони шили однострої й обуву для війська нового уряду. Очевидно, спілки ті упали, як тільки

скінчилися урядові замовлення і грошева допомога. Але хоча й упали, то така думка нераз потім відроджувалася і відроджується. Показалося, що ідея спільних ремісничих майстерень, хоч трудна до здійснення, не є неможлива. Нині існує у Франції кількасот таких „**виробничих кооператив**” основаних ремісниками й робітниками різних звань. Є вони також і в інших державах, правда не у великому числі.

Трудність такого спілчанства лежить у кількох причинах: 1. промислове підприємство нині не може обійтися без машин, а на їх купно ремісники й робітники звичайно не мають досить власного капіталу; кредитований капітал коштує дорого; 2. всі члени хочуть мати в кооперативі працю; колиж замовлень мало або збут виробів менший, то частина мусить бути без праці, звідси внутрішні незгоди; 3. налагодити збут промислових виробів при конкуренції картелів це нелегка річ.

Ще найкраще стоять ті виробничі кооперативи, що звязалися або з державою, або з міськими управами, або зі споживчою кооперацією та є їх доставцями.

У нас час до часу то завязуються то підпадають спільні майстерні шевців, кравців, столярів то-що. У Косові маємо вже довший час дві виробничі кооперативи Гуцулів килимарів та різьбарів, які мимо всіх труднощів держаться при житті.

(Огляньте образок на стор. 135).

24. Закупочні і збутові кооперативи ремісників.

Кожний ремісник має отверту дорогу до споживчої кооперативи, також і до кредитової. До споживчої він впишеться як споживач, так само як кожний інший громадянин, чи то робітник, інтелігент, чи людина зі села. Бо споживання це загальна господарська чинність всіх громадян і споживчі кооперативи гуртують людей всіх звань і станів.

Так само з кредитом: він може бути потрібний усякому. Тому ремісники й робітники можуть і повинні горнутися також до райфайзенек та міських кооперативних банків, складати туди правильно ощадности на те, щоби в разі потреби найшли там поміч ті, що того гроша не змарнують.

На кредитову організацію в користь ремісників звернув особливу увагу Шульце з Деліч, великий їх приятель та організатор. Але й він побачив, що того мало, що треба ремісникам гуртуватися також у **спілки для гуртового заupu потрібних їм матеріалів та приборів**. Така спілка, коли отворить склад тих приборів, прим. шкіри для шевців, матерії для кравців, дерева для столярів, — моглаби зайнятися також збутом виробів своїх членів. Шевська кооператива моглаби отворити в місті порядну крамницю, де продавалиби черевики, що зробили члени кооперативи по домах. Так само моглаб зробити кооператива столярів, різьбарів, килимарів то-що.

Ця думка найшла також прихильників. Нині у всіх краях є чимало таких закупочно-збутових кооператив ремісників; їх є в кожному разі більше чим „виробничих кооператив”, які описано передтим, бо ця форма кооперації легша до ведення, ніж повна спільнота у праці.

25. Кооперативи праці.

Нарешті є ще одна форма кооперації, правда, мало поширена. Це є кооперативи праці. Ціль такої кооперативи є дати своїм членам працю, хочби не самостійну, а найману. Такі кооперативи розпитують де булаби яка робота, прим. вирубати ліс, зжати збіжжя, копати при будовах залізниць — і контрактують виконання тої роботи за означену ціну. Зароблений гріш ділять між членів кооперативи, очевидно не всім по рівні, а залежно від роду праці і часу, кільки хто робив.

Звичайно така кооператива робітників, або як кажуть у нас над Дніпром „трудова артіль” — не бере від своїх членів більших уділів, бо не веде ніякого власного підприємства. Буває одначе, що кооператива набуває деякі машини і прилади, що потрібні при роботі; тоді на ту ціль члени складають і трохи більші уділи. Так прим. кооператива будівельних робіт у Львові „Кір” посідає свої будівельні машини і потрібні прилади; італійські артілі земних робітників мають свої залізнички для вивоження землі і т. д.

Така форма спілчанства була у нас відома на Карпатській Україні, де свого часу існувало кілька кооперативів Гуцулів-лісорубів. Моглиби в такий спосіб організуватися наші люди з гір, коли сходять літом на доли до пільних робіт; наші сезоніві робітники, що їдуть на роботи до Німеччини чи до Франції, моглиби так само робити, замість бути предметом визиску всіляких агентів, що спекулюють їх працею.

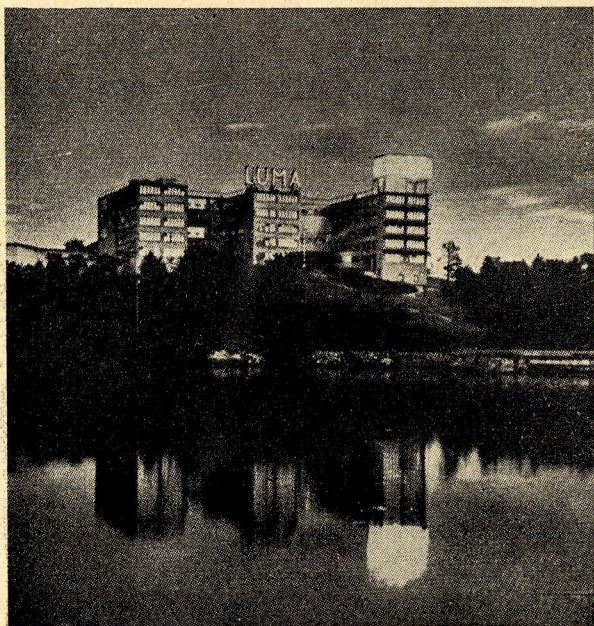
26. Форми кооперативного промислу.

Кооперація зачалася від споживчих крамниць, потім увійшла в ділянку кредиту, а відтак нею зацікавилися селяни й ремісники для збуту своїх виробів і заupu того всього, що їм потрібне у їх виробничій діяльності. Різні кооперативні організації провадять вже нині не лиш торгівлю, а й поважні промислові підприємства, навіть дуже великі фабрики.

Не в торгівлі є серце і головна міць капіталізму, а в промислі. Хто-б випер капіталізм з промислу, той завдав-би йому смертний удар. А кооперація в деяких країнах загніздилася вже на добре в деяких ділянках промислу. Роблять це різні роди кооперації різними способами. Ми їх тут коротко представимо.

Перший і найсильніший рід кооперативного промислу це є фабричні підприємства споживчої кооперації, такі, як їх почала організувати вже рочдельська кооперація. В Англії, Швеції, Німеччині, Данії майже кож-

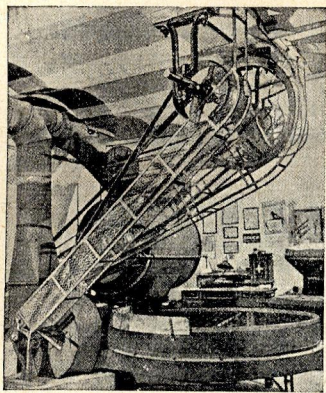
на споживча кооператива, окрім споживчого магазину веде ще такі виробництва: пекарню, м'ясарню, часами палярню кави, пастеризарню молока. Бо печиво треба мати щодня свіже,

„Люма“ фабрика електричних жарівок сканди
навської споживчої кооперації (у Штокгольмі)

м'ясо так само і не можна того товару спроводжувати аж з кооперативного союзу. На оснування промислових підприємств кожна кооператива від самого початку складає гроші на запаснім фондї.

Зате фабрики таких річий, що можуть лежати довше, основують **союзи** споживчих

Електрична пражарня кави
„Народної Торговлі“.

кооператив. Союзи мають більші фонди, бо працюють на великій області, мають запевнений великий збут на товари, можуть отже закладати й великі фабрики. Головний союз англійської кооперації в Менчестері мав у 1935 році 140 фабричних заведень, в яких разом працювало 37.000 робітників.

Другий великий союз, шкотський, мав 55 промислових заведень і 8.000 робітників. Це є фабрики: обуви, одягу, сукна, млини, гарбарні, вирібні посуду, меблів, роверів, автомобілів для кооператив і т. д.

Дуже гарно розвинула промисл шведська споживча кооперація. Також німецька, французька, данська мають гарні успіхи. Польський союз споживчих кооператив „Сполем” має власні фабрики: мила, пасти, кавових підмінок, цукорків, дріжджів і задумує оснувати власну цукроварню. Наш союз закупочно-збутової кооперації „Центросоюз” у Львові оснував доси власну фабрику мила, навивальню ниток і приступає до виробу свічок.

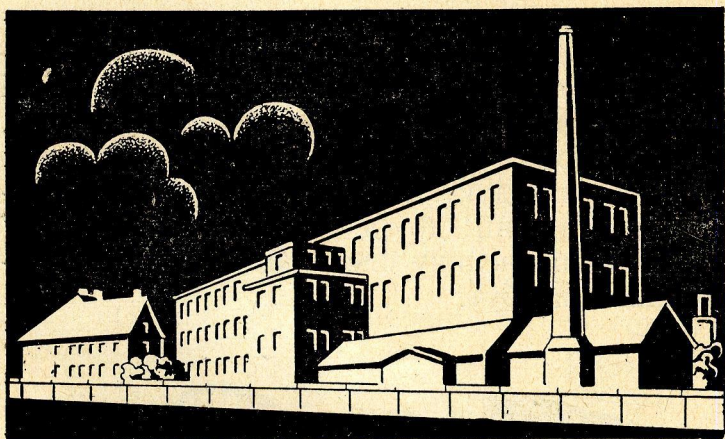
Другий рід кооперативного промислу, це перерібочні підприємства хліборобів-продуцентів та їх союзів. Ми вже знаємо їх. Це є великі масляні, де молоко переробляється на

добре ринкове масло для збуту; це є селянські сироварні, беконарні, крохмалярні, горальні, або цукроварні. Всі вони, в інтересі своїх членів хліборобів, доставців сирівця, перероблюють сирівець членів на вартісніший збутовий продукт. Тоді член має зі свого сирівцю більший дохід. Наш „Центросоюз” у Львові має велику мясарню, де продукує вудженини на збут.

Мясарська фабрика Центросоюзу у Львові.

Третій рід кооп. промислу це є підприємства, що їх засновують гуртівні хліборобських закупочних кооперативів. Так прим. союз данських селянських закупочних кооперативів заложив фабрику цементу і штучних цеглоїв. Український кооп. союз в Києві „Централ” мав свою велику фабрику плугів в Одесі і тартак. Вироби таких фабрик забирають члени союзу, якими є закупочні кооперативи хліборобів і доставляють селянам. Фабрика

Фабрика цикорії і кави-Пражінь кооп-ви „Суспільний Промисл“ у Львові

має запевнений збут між кооперативами, може отже успішно розвиватися.

Врешті **четвертий рід кооперативного промислу** це є спільні підприємства ремісників і робітників (т. зв. виробничі кооперативи). Ті розвиваються найслабше і ніколи не досягають великих розмірів.

Є також можливо, що фабрику заложать спільними силами споживачі і доставці сирівцю; до них можуть долучитися своїми уділами ще й працівники фабрики. На таких основах стоять прим. дві українські фабрики: Суспільний Промисл у Львові (фабрика цикорії і кавових підмінок) та Будучність у Тернополі (фабрика паперців).

Найпевніше стоять ті кооперативні промислові підприємства, що мають згори запевнений ринок збуту між своїм членством,

отже підприємства споживчої кооперації і сільської закупочної. Трудніші до ведення є ті промислові підприємства, що від членів дістають сирівець або працю, а покупця для своїх виробів мусять шукати на вільному ринку.

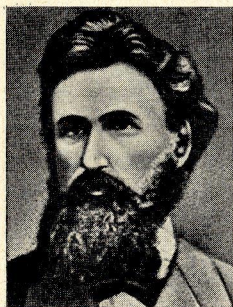
Контрольні питання:

1. Які кооперативи можуть закладати для своєї потреби ремісники?
2. Як є зорганізована виробнича кооператива ремісників і робітників?
3. Чому спільні виробничі варстати ремісників та робітників не дуже розвиваються?
4. Що робить закупочно - збутова кооператива ремісників? Чим вона різниться від виробничої кооперативи ремісників?
5. Що це є кооператива праці? Які кооперативи праці у нас можуть існувати?
6. В яких формах виступає кооперативний промисл? (описати чотири форми).
7. Котрі промислові кооперативні підприємства є трудні до ведення і чому?

11. ЛЕКЦІЯ. УКРАЇНЬСЬКА КООПЕРАЦІЯ НАДДНІПРЯНЩИНИ.

27. За царської Росії.

Переходимо до історії рідної української кооперації. Коли у 1861 році впали пута кріпацької неволі з українського селянина над Дніпром, почав вступати дух в широкі народні маси і ту купку інтелігенції, що мала ще відвагу признаватися до українства. Гурт інтелігенції в Києві та інших містах почав думати про просвіту народу, бо від того треба

Проф. Микола Зібер,
свідомий Українець,
основник спож. кооп.
в Києві 1868 р.

було починати. Основували так звані „недільні школи” для міщан. Скоро почали думати і про економічне спілчанство, бо вже дійшли й на Україну вісти з Англії й Франції про успіхи кооперативних спілок. І справді: у 1866 році założено першу на всіх українських землях кооперативу. Була це споживча крамниця в місті **Харкові**, з Миколою Балліном на чолі.

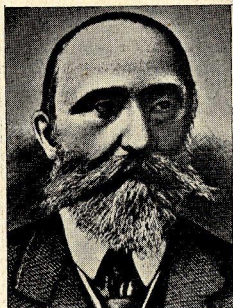
У два роки потім — гурт свідомих Українців з Миколою Зіббером на чолі заснував подібну спілку в Києві, а незабаром повстали такі спілки ще у кількох містах. Все це були спілки з міщан, студентів, професорів, взагалі інтелігенції.

Скоро потім, у 1869 році великий український магнат, але притім свідомий Українець і прихильник селян, Грицько Галаган заснував першу кредитову кооперативу на укр. землях, в селі Сокирницях.

Вік тих перших кооператив був не довгий. Їх незадовго знищила влада, побоюючись, що це буде гніздо гуртування українства, а до того й революційно-соціалістичних течій. Лиш деякі сільські кредитові пів-кооперативні спілки коротали вік.

Щойно по 1890 році прийшло нове оживлення, а це тому, бо й на самій Московщині зростав коперативний рух. У 1895 році вий-

шов закон, що дозволяв ос-
новувати кредитові коопера-
тиви (хоч без уділів), а у 1897
році другий закон, що доз-
вів на заснування коопера-
тиви може дати губернатор, не
аж міністерство, як було до
того часу. Кооперативи по-
чали множитися і на Україні.
У 1900 році їх було на Укра-
їні 182. Очевидно, ціле діло-
водство мусіло бути по мо-
сковськи.

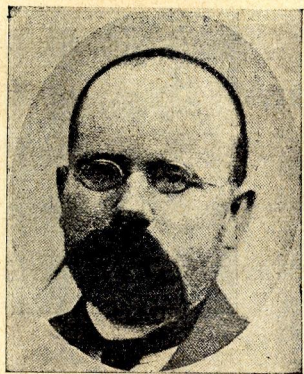

Григорій Галаган,
основник 1-ої креди-
тової кооперативи на
Україні.

В тому ж часі розпочав свою кооператив-
ну діяльність **Микола Левитський**, один
з батьків українського спілчанства. Він засно-
вував спілки селян для гуртового господарю-
вання, також спілки ремісників і майстрів
(артілі). Йому надано зате почесне ім'я: Ар-
тільний Батько (портрет на стор. 35).

Велике оживлення принесли роки першої
революції в Росії, 1905 року, по програній
війні з Японцями. Тоді натиск з боку влади
ослаб і народні маси дістали більше свободи
для організації. Коли починалася велика сві-
това війна, у 1914 році, на Україні було вже
поверх 3000 самих кредитових кооператив
і понад 3000 споживчих. За час війни розро-
слося число споживчих, а це тому, бо браку-
вало різних товарів і лихва гуляла.

Розвивалися також **господарські товари-**
ства (щось в роді галицьких кружків Сіль-
ського Господаря). У 1914 році їх було вже
більше 1000.

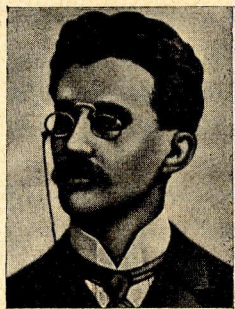
Христофор Барановський,
діяч кредитової кооперації.

Вже по першій революції українські кооператори, почувши де-що сили, почали добиватися від влади дозволу на заснування двох союзів для України: споживчого і кредитового. Але влада аж до кінця війни і свого упадку такого дозволу не хотіла дати, бо боялася росту українських сил. По довгих короводах дала тільки

дозвіл на кредитовий і споживчий союзи для київської губернії. Організатором кредитового союзу був дуже заслужений кооператор **Христофор Барановський**.

В організації споживчих спілок — як села так міста — поклав великі заслуги **Василь Доманицький**. За його жертвенну працю губернатор видав наказ його арештувати і вивезти на Сибір. Але Доманицький вчас про те довідався і втік до Галичини. Тут працював якийсь час і помер в молодому віці. Він, Барановський та інші оснували перший на рос. Україні кооперативний часопис, що почав виходити по першій революції.

Українські кооперативні сили наростали, як та вода, що підноситься над греблею.

Василь Доманицький,
історик і кооперативний письменник з доби першої революції
1905—10 рр.

28. За самостійної України.

Гребля не витримала і прорвалася. Весняні води бухнули і розлилися вільно по всій Україні. Сталося це у березні 1917 року, коли упав царський режим. Україна по півтретя століттях неволі розпростувала хребет і заговорила про своє право на самостійне життя. По кількох місяцях торгів виборола собі автономію, а потім почала сягати й по незалежності.

Події йшли всіляко: раз більше, раз менше щасливо для молоді держави. Але не дивлячись на те все, рівним, могутнім руслом, щораз ширшим, щораз глибшим, плила ріка українського спілчанства. Не тисячі, а десятки тисяч кооператив налічував вже наш кооперативний рух. Дня 1. січня 1919 року було на Наддніпрянщині вже 13.600 споживчих кооператив, до того понад 3.000 кредитових (кредитові за воєнний час не мали як розвиватися). Далі було поверх тисячі сільськогосподарських товариств, які дбали про потреби селянина як продуцента. Між ними було 116 молочарських кооператив. Окрім того були ще всякі виробничі та ремісничі кооперативи.

Разом було на Україні перед самим кінцем української державности кругло 22.000 різних кооператив, об'єднаних у 270 окружних союзах (споживчих, кредитових, сільськогосподарських). Бо відразу з початком свободи українські кооперативи позасновували свої союзи: **окружні** по всіх більших районах

та **центральної** у Києві. Створено три центральні фахові союзи після родів кооператив:

1. „**Дніпросоюз**” — союз споживчих кооператив;

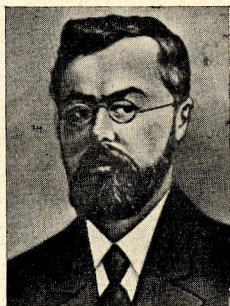
2. „**Централ**” — союз сільсько-господарських кооператив;

3. „**Українбанк**” — союз кредитових кооператив.

Розвиток тих союзів ішов бурхливо вперед. Дніпросоюз постачав окружним союзам споживчі товари, мануфактуру, галянтерію, шкіру і т. д.; окружні-ж союзи передавали цей товар далі — сільським споживчим спілкам. Централ — став гуртівнею для великих районних сільсько-господарських спілок, постачав їм машини, насіння, погної, вугілля, дерево, цемент, бляху, тощо; від них починав уже відбирати деякі рільні продукти. Врешті третій фаховий союз, Українбанк, був спочатку осередком кредитових спілок. Від них брав надмір готівки і давав з того позички іншим. Згодом почав приймати в члени також споживчі і сільсько-господарські кооперативи й окружні союзи та став центральною касою цілої української кооперації.

Торги й обороти нових укр. союзів росли надзвичайно, так що вскорі можна було думати й про власні промислові виробництва. Дніпросоюз закупив: фабрику мила й соди, чобіт, трикотажів, бляшаних виробів і друкарню (для друку кооп. газет і книжок). У його промислових підприємствах працювало 2000 душ. — Окрім торгівлі союз про-

вадив також організаційну працю. Тому що на Україні не створено окремого ревізійного союзу, отже кожний фаховий союз переводив також контролю своїх союзних кооператив. Дніпросоюз крім того тримав інструкторів-вчителів кооперації та видав багато кооп. книжок українською мовою і часопис.

Проф. Мих. Туган-Барановський, голова Центр. Кооп. Комітету.

Централ також занявся крім торгівлі, промисловою й освітньою діяльністю. Придбав велику фабрику плугів в Одесі, власний тартак у Києві і кілька на Волині і одну фабрику масла. Видавав свій часопис.

Українбанк об'єднав в членах всі кооп. союзи. Його білянс доходив у 1919 р. до 300 мільонів карбованців.

Всі три головні кооп. союзи створили над-союз, ідейний центр всієї укр. кооперації: Центральний Укр. Кооп. Комітет, що видавав осередний часопис п. н. „Українська Кооперація”. Редактором цього часопису був славний кооп. письменник професор університету Михайло Туган-Барановський.

29. Розгромлення української кооперації за большевизму.

Кооперація була за української держави найсильнішою українською організацією. Мала в руках великі матеріальні засоби, на-

ладнані звязки, тисячі відданих собі працівників. Українському урядові помагала навіть грошево; доставила молодій державі чимало вишколених працівників. Коли у 1919 році московський генерал Денікін, опанувавши часть України, забажав знищити новозасновані українські школи і відібрав всім укр. школам державне утримання, тоді укр. кооперація взяла всі школи на своє удержання. Того не могли простити українській кооперації ворожі Україні московські чинники.

Як відомо у 1919 році, а остаточно покровавих змаганнях у 1920 році вдалося московській владі (партії большевиків) опанувати цілу Україну. Тоді видано присуд смерті і на українську кооперацію. У 1920 році розв'язано всі укр. кооперативні союзи, їх майно skonфісковано в користь держави. Кредитові і сільсько-господарські кооперативи порозв'язували, а споживчі злучено насилу з московськими і відібрано їм їх самоуправу. Дніпросоюз злучено з московським кооп. союзом під назвою „Вукопспілки”; на ділі це вже не була ніяка кооперативна установа, тільки уряд, кермований з Москви.

Так грубе насилля чужинця думало убити духа українського спілчанства. Та даремні сподівання, бо „раз добром налите серце ввік не прохолоне” і українська кооперація воскресне.

Це все, що нині існує на т. зв. Радянській Україні, хоч би навіть носило назву кооперації — не є ніякою кооперацією. Не є коопера-

тивами також прославлявані „колгоспи” — себто спільні господарства хліборобів, бо нема там першої умовини кооперації — свободи і самоуправи.

Контрольні питання:

1. Що знаємо про перші кооперативи на бувшій російській Україні?
2. Що знаєте про Миколу Левитського?
3. Що знаєте про Василя Доманицького?
4. Яке значіння мала перша російська революція 1905 року?
5. Яке значіння мала велика російська революція 1917 року?
6. Як розвивалася укр. кооперація за часу української державности?
7. Кілько було різних кооператив в українській державі і які центральні союзи?
8. Які заслуги поклала кооперація для української держави?
9. Хто і коли знищив укр. кооперацію на Наддніпрянщині?

Що прочитати?

„Укр. Загальна Енциклопедія“, ст. 962, про кооперацію Наддніпрянщини.

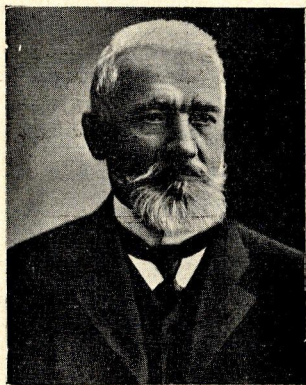
М. Туган-Барановський: „Кооперація“, останній розділ (видання РСУК).

12. ЛЕКЦІЯ. УКРАЇНСЬКА КООПЕРАЦІЯ В АВСТРИЙСЬКІЙ ЗАЙМАНЩИНІ.

30. Кооперація в Галичині.

Та частина українського народу що жила в Галичині, на Буковині і Закарпатті була під владою Австро-Угорщини (Галичина від 1772 року). Хоча тут мали Українці більше прав, як під Росією, то мимо того кооперативний рух тут народився трохи пізніше, як над Дніпром. Першу споживчу кооперативу засновано у Львові у 1883 році, під назвою **Народна Торговля**. Від 1873 року існує кредитова спілка „Віра” в Тисьмениці, з початку заснована Поляками, але з українським членством, потім цілковито українська. Але нажаль правдива кооперативна, як і взагалі економічна думка дуже тяжко вкорінювалася у нас. Більше уваги зверталось на мовні і політичні справи.

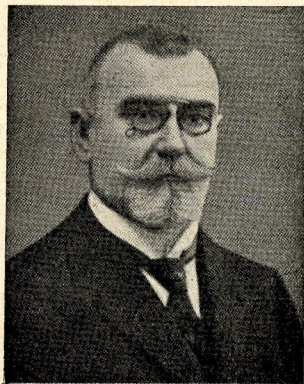
Від 1891 року просвітні товариства (читальні) почали для придбання фондів отворити свої споживчі склепи, а місцями й позичкові каси. Вони то росли то падали, бо не мали ані факхового проводу ані своїх гуртівень — союзів, якіб їм доставляли товар.

Василь Нагірний.

Кооператива Народна Торговля розвивалася досить добре; біля її

зросту заслужилися головно **Василь Нагірний і Аполлон Ничай**. Але Народна Торговля тоді ще не ставила собі виразно кооперативної мети і не засновувала самостійних кооператив по містах, зате піддержувала приватне купецтво. Щойно по 1900-ім році заслугою свідомих кооператорів **Івана Петрушевича і Костя Паньківського** Народна

Д-р Кость Левицький.

Торговля почала переходити виразніше на кооперативну ідеологію і проголосила себе союзом споживчих кооператив (у 1907 році).

З кредитовою кооперацією йшло також тяжко (хоч кругом нас багато вже робили Поляки й Жиди). Аж у 1894 році повсталася перша українська щадничо-позичкова спілка „Віра” в Перемишлі. Оснував її **Теофіль Кормош**.

Недовго потім основано подібну повітову кооперативу в Стрию і у Львові при асекurationsькому товаристві „Дністер”. Все це були каси на взірець тих, що їх основував Шульце в Німеччині. Вони були з більшими уділами і на великий район діяльності (на повіт). Сільських кас (райфайзенек) Українці довго ще не основували, хоч закликав до того тодішній провідник українського економічного життя **Др. Кость Левицький**.

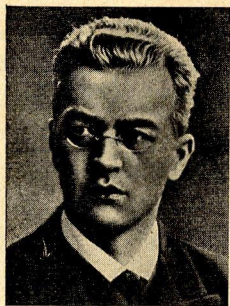
У 1898 році, з почину Др. Костя Левиць-

кого założено у Львові союз кредитових спілок під назвою „**Краєвий Союз Кредитовий**”. До нього приступило 17 кредитових кооператив і 2 торговельні, отже на початок дуже скромне число.

Випередили нас що до райфайзенек Поляки. Між ними заслужився для тої справи **Франц Стефчик**; з допомогою Краєвого Виділу і його грошми він оснував при Кр. Виділі опікунчий уряд для райфайзенек „Патронат”. Патронат почав оснóвувати райфайзенки також по українських селах. Аж тоді Українці звернули увагу і на цю річ та почали агітувати за оснóвуванням самотійних сільських кас.

Коло 1903 року було понад 100 різних українських кооператив в Галичині (польських і жидівських далеко більше). В цім році вийшов австрійський закон про примусові ревізії коператив. Треба було заснувати свій ревізійний союз, щоби кооперативи не мусіли вписуватися до чужих ревізійних союзів. Так повстав у 1904 році „**Краєвий Союз Ревізійний**”, що існує до нині під назвою „Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові”. Ревізійний Союз почав зараз видавати кооперативний фаховий часопис „Економіст” і легкий пропагандивний часопис для народніх мас п. н. „Самопоміч”. Від тепер оснóвування кооперативних спілок пішло жвавіше. Народна Торговля почала пропагувати оснóвування правдивих роцдельських спілок, а скоро появилася також нова і щаслива думка — взя-

тися до оснування **молочарських спілок**. У 1904 році засновано першу молочарню при читальні в **Завадові** пов. Стрий. У 1907 році всі молочарські спілки злучилися і створили свій **„Краєвий Союз молочарських спілок”**, що був з початку в Стрию, а тепер є у Львові, під назвою **„Маслосоюз”**. Союз цей

о. О. Нижанківський.

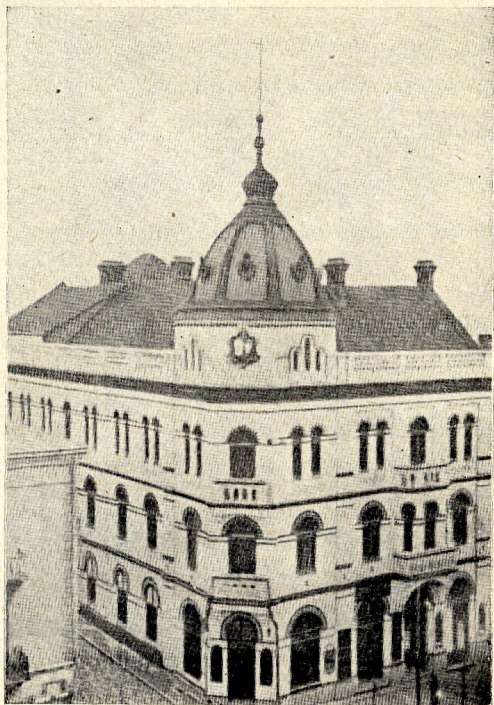
зорганізував швидко ще перед світовою війною понад 80 молочарських спілок, вже окремо від читалень; оснував також школу молочарів у Стрию. Біля молочарства заслужилися тоді найбільше два священики: **о. Нижанківський і о. Горалевич**.

Як редактор кооп. видань заслужився **Андрій Жук**.

У 1910 році почали Українці кооперативний збут худоби і безріг. Для тої ціли заложили у Львові у 1911 році **„Союз для хову і збуту худоби”**, а в більших містах краю повітові спілки. Але ця організація не мала щастя і небавом упала.

Зате краще держалися **„Повітові господарсько-торговельні спілки”**, закладані на взір перемиської **„Спілки для господарства і торгівлі”**. Вони відбирали від селян збіжжя, бараболі тощо і доставляли погної, плуги та насіння. Вони оснували у Львові свій **„Союз господарсько - торговельних спілок”**. Союз цей, як також Союз для збуту худоби, працювали тісно з новозаснованим господарським

товариством „Сільський Господар”, якого головним організатором був заслужений Др. Євген Олесницький.

Будинок „Віри“ в Перемишлі, першої укр. кредит. кооперативи в Галичині

Як бачимо, за перше десятиліття 20-го віку наша кооперація в Галичині рухнула сильно вперед. Перед вибухом світової війни „Краєвий Союз Ревізійний” мав уже 600 ріжного роду кооператив і три краєві фахові союзи: кредитовий, молочарський і союз госпо-

дарсько-торговельних спілок, не рахуючи союзу для збуту худоби. Між тими кооперативами найбільше було кредитових, бо більше ніж половина всіх. Крім того було коло 400 українських райфайзенек у краєвім „Патронаті”; вони вели урядовання в українській мові. Осібно був ще русофільський ревізійний союз, що мав понад 100 кооператив.

У кооперативах українського ревізійного союзу було згуртованих 180.000 членів; члени ті зложили на уділи поверх 6 мільонів корон, а на запасних фондах було нагромаджено півтора мільона. Це вже було поважне надбання. Товарові кооперативи продавали річно товару за 20 мільонів корон. Кредитові спілки зібрали були понад 28 мільонів корон щадничих вкладок, з яких давали членам навіть більші позички. Лихва вже захиталася і почала щезати з наших сіл і міст.

Роботу українських кооператорів в Галичині а також на Буковині улегшувало те, що австрійський уряд в дечім підпомагав кооперацію кредитами з державних і краєвих банків, а на деякі цілі, прим. на молочарство, на поправу годівлі і под. — давав навіть грошеві підмоги (субвенції). Але це мало і свої лихі наслідки, бо населення менше напружувало свої власні сили для кооперативної праці.

31. На Буковині й Закарпатті.

На Буковині Українці мали більше значіння як в Галичині, але мимо того в кооп. будівництві не виявили більшої енергії. У 1889 році засновано в Раранчі першу райфайзенку, за нею пішло їх більше. У 1903 році засновано в столиці краю Чернівцях союз райфайзенок п. н. Селянська Каса. У 1912 році було в краю вже 174 кооперативи, між ними 162 кредитові, кілька споживчих і дві молочарські. Селянська Каса почала була доставляти також товари споживчим спілкам і вела збут масла. Але деякі некооперативні підприємства зруйнували цю установу матеріяльно, вона упала, а кооперативи мусіли понести за неї відповідальність.

Це підкосило цілий кооп. рух на Буковині на довший час. Він до нині не може відродитися.

На Закарпатті аж до 1918 р. панували Мадяри, місцеве населення не мало ніяких прав, ані навіть у школі. Заходом одного чесного чоловіка, вищого мад. урядовця, краєвий відділ міністерства хліборобства в Мукачеві давав поміч для оснóвування сільських кооператив. До 1916 року оснóвано там у цей спосіб 346 кооператив, між ними було 208 кредитових, 86 споживчих.

По світовій війні Закарпаття було прилучене до Чехословацької Республіки під назвою „Підкарпатська Русь”. Кооперативи заснували нараз кілька союзів в Ужгороді, бо одні кооперативи схилялися до українського,

другі до русофільського, треті до мадяронського напрямку. Аж у 1925 році вони всі зєдналися в один „Краєвий Дружественний Союз”, який перетривав аж до упадку Чехословаччини 1938 року.

Кооперативний рух на Закарпатті йшов і йде досить помалу вперед через те, що населення не привикло будувати кооператив власними грошми і власною працею місцевих людей. Кооп. Союз в Ужгороді тримався кредитом з чеських кооп. централей, а споживчі кооперативи падали через боргування. У 1932 році до ужгородського союзу належало разом 418 кооператив, в тім 174 кредитові.

Контрольні питання:

1. Чому кооперація в Галичині почалася пізніше як на Наддніпрянщині?

2. Коли і де засновано першу споживчу і першу українську кредитову спілку. Хто заслужився для того?

3. Коли і де засновано першу молочарню в Галичині, а коли молочарський союз і де?

4. Коли і під якою назвою засновано перший український кооперативний союз в Галичині. Хто заслужився для того?

5. Що важного сталося у 1904, а що у 1907 році (по дві події в кожному році)?

6. Які українські кооп. союзи існували у Львові за Австрії?

7. Яких кооператив було найбільше перед війною?

8. Що треба знати про українську кооперацію на Буковині?

9. Що треба знати про українську кооперацію на Закарпатті?

13. ЛЕКЦІЯ. УКРАЇНСЬКА КООПЕРАЦІЯ ЗА ПОЛЬЩІ.

32. Відбудова кооперації по війні і нові форми.

Світова війна підкосила усю кооперацію на наших землях, де перевалювалися величезні армії обидвох воюючих сторін. По закінченні війни прийшло знецінення австрійської валюти (гроша). Хто мав вкладку у щадниці, тому її вартість зменшилася на маленьку частинку давнішої вартости. Машини молочарень поруйновано, товари порабовано. З давнього майна вратовано хіба те, що було в площах та будинках.

По закінченні світової війни Українці проголосили свою державу і удержували її через пів року. Потім Галичина, а згодом половина Волині й Полісся перейшли під владу Польщі.

Край зруйнований війною треба було з великим трудом відбудовувати. Але хоч нація потерпіла величезні втрати в людях і майні, то зате виросла духово. Головне те, що навчилася вірити у власні сили і будувати нове життя не чиеюсь поміччю а власним трудом. Цей **клич власних сил** стає провідною зорею повоєнного життя українства, а в першій мірі відроджуючогося українського спілчанства.

Добре, що прийшла така переміна в думках, бо часи настали дуже тяжкі. Про ніяку допомогу ні звідки вже тепер не було мови: ані кредиту, ані помочі порадою чи наукою.

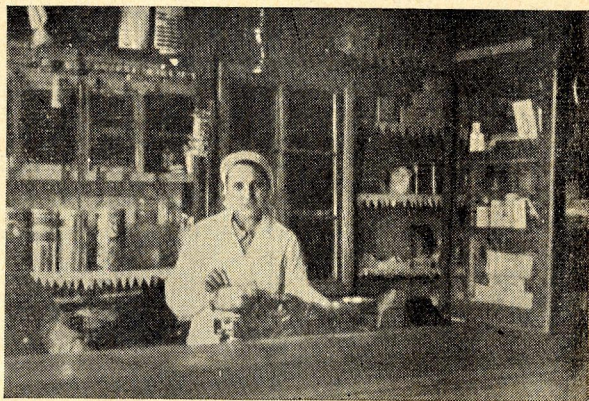
Війна і те, що за нею прийшло, позбавили праці сотні української інтелігенції. Інтеліген-

ція та у великому числі взялася тепер організувати кооперативи і кооперативні союзи. Собі здобувала варстати праці а селянам допомагала організуватися економічно в нових тяжких часах. Селянство з великою енергією взялося до господарської праці, не маючи змоги инакше боротися за свою долю.

У 1921 році утворено „**Краєвий Комітет Організації Кооператив**” при Ревізійному Союзі у Львові, під головуванням інж. Юліяна Павликовського. Працю поширено з Галичини також на Волинь, Полісся й Холмщину. Почалася робота над відновлюванням передвоєнних та основуванням нових кооператив. У 1925 році було при „**Ревізійному Союзі Укр. Кооператив**” вже понад 1000 кооператив. Правда, грошево ті кооперативи були много слабші, як передвоєнні, бо населення дуже збідніло за час війни й революції.

Також вигляд повоєнної кооперації змінився. Кредитові спілки, яких було до війни найбільше, тепер відбудовувалися найслабше. Зате кинулися люди закладати господарсько-споживчі крамниці по селах, а в повітових містах їх союзи. Взірець для такої організації принесли наші земляки з Наддніпрянської України, де галицька армія перебувала тоді, як програла війну в Галичині. Ці крамниці розвивалися досить добре, а коли призбирали трохи майна, тоді звичайно при такій кооперативі закладали ще й молочарський відділ. Таким способом почала відбудовуватися й молочарська кооперація. Її централь пере-

неслася зі Стрия до Львова і прибрала назву **Маслосоюз**. Маслосоюз досить скоро наладнав збут масла союзних кооператив. По довгих пробах провід молочарської кооперації прийшов однак до думки, що молочарні треба повідділювати від господарсько-споживчих кооператив і позасновувати самостійні моло-

Кооперативна крамниця в с. Ременові, пов. Львів.

чарські спілки. Однак така спілка повинна бути не на одно село, а на кільканадцять, щоби можна було молочарні урядити на більшу скалю, згідно з новітніми вимогами. Отже від 1929 року почалося оснoвування **Районових Молочарень**. Така молочарня має осідок в більшому селі або місті, а по довколичних селах держить лише кружлівки для відбору сметанки. Сметанку щодня відвозять з такої збірні до молочарні на перерібку.

Також „**Повітові союзи господарсько-споживчих кооператив**”, яких було кількаде-

сять, рішили створити свою центральну гуртівню. Заложено її у 1924 році у Львові під назвою „**Центросоюз, союз кооперативних союзів**”. Центросоюз завів гуртовий склад споживчих товарів і господарських приладів, потрібних для сільських кооператив, а згодом

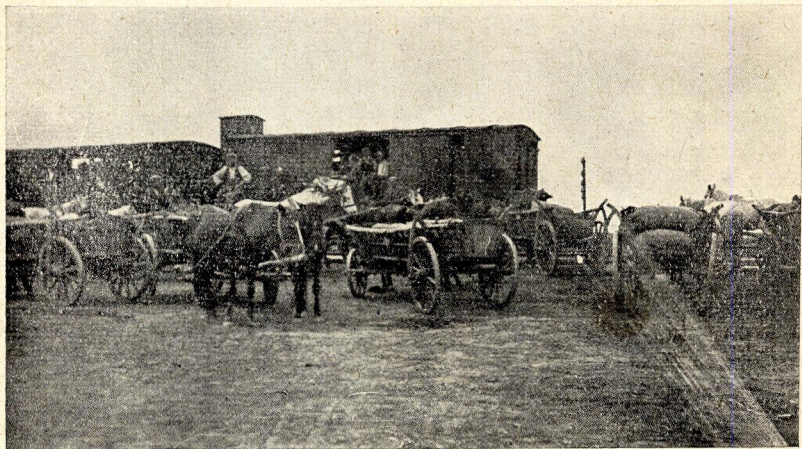

Одна з численних крамниць Маслосоюзу.

почав організувати також збут яєць, збіжжя та інших продуктів села. Членами Центросоюзу є лише Повітові або Окружні Союзи. Такий Окружний Союз веде гуртівню споживчу, склад погноїв і господарських приладів, крім того магазини на яйця, збіжжя та інші про-

дукти. Він має також кооперативних інструкторів, які люструють кооперативи, ведуть курси і т. п.

Від 1931 року змінено назву господарсько-споживча кооператива на „хліборобська кооператива для загального закупу і збуту”.

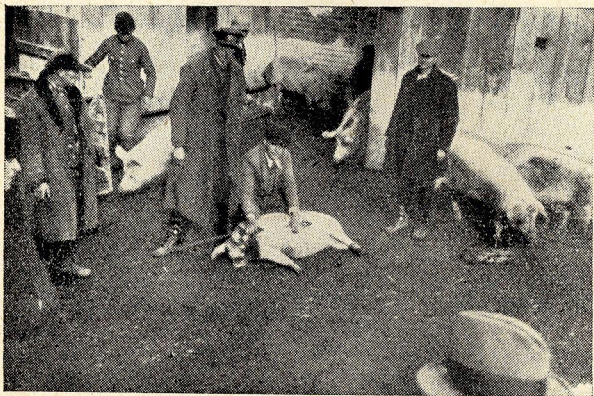

Кооперативні союзи організують гуртовий вагоновий збут збіжжя від членів кооператив

Примітка: Ті союзи, що розтягають свою працю на кілька повітів, носять назву Окружних Союзів Кооператив (ОСК); ті, що працюють в однім повіті, далі ще зветься Повітовими Союзами Кооператив (ПСК). Районові молочарні скорочено означуємо Р. М.

Найтяжче ішла відбудова **кредитової кооперації**, а це тому, бо люди втратили довіря до валюти. По заведенні нової польської валюти „золотого” у 1924 році помалу довіря до гроша почало вертати. Всеж таки вдалося

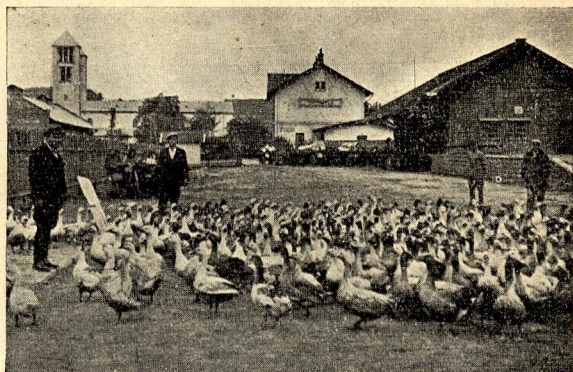
відновити лише коло сотні передвоєнних кредитових кооператив, переважно по містах, інші пропали. Правда, будувати кредитову кооперацію тепер було тяжче, бо ні один державний банк не давав кредиту „на початок”, тільки треба добувати капітали виключно з ощадностей населення. Велике значіння

Кооп. союзи організують збут безріг.

мало те, що провід нашої кредитової кооперації Краєвий Союз Кредитовий кинув клич **всенародньої дрібної ощадности**. Від 1928 року почалася пропаганда за основуванням українських райфайзенек по всіх селах. У 1929 році відбувся VI. Краєвий Кооп. Зїзд, який ухвалив цю пропаганду поширити на весь край. Приклад села Лапшина в бережанському повіті, яке з малих сотикових ощадностей, застругою вчителя М. Божиковського дійшло до поважної кредитової установи, заохотив ин-

ших. Хоч пізно, всетаки вдалося зорганізувати кількасот райфайзенек, заки прийшли урядові обмеження в цій ділянці. Централь кредитових кооператив Краєвий Союз Кредитовий прибрала скорочену назву „Центробанк”.

Селяни звезли до Окр. Союзу птицю на збут.

Розвиток коперації йшов здається добрим шляхом, кооператив було вже понад 3 тисячі, але в роботі тій показалися скоро деякі „первородні гріхи”. Ці хиби показали свою силу в часі великої господарської кризи, що звалилася на Європу у 1929 році. Показалося, що лихий звичай роздавати товар на борг може спричинити смерть цілої кооперації. Коли вибухла криза, нараз фірми перестали давати товари на кредит; відчув це Центросоюз, а за ним Окружні Союзи. Вони мусіли також перестати видавати товари кооперативам на кредит. Кооперативи, які роздавали товар на борг, нагло опинилися без гроша

і без товару. Сотням кооператив грозило банкруцтво, то є невикплатність.

В такій ситуації Ревізійний Союз Укр. Кооператив видав у 1931 р. рішучий наказ, яким

Господині-кооператорки доставили до Кооп. Союзу прядиво на збут.

заборонив союзним кооперативам продаж товару на кредит. Кооперативам, які би того наказу не послухали, грозило виключення з РСУК.

Розпочалася розпучлива боротьба з боргуванням, яка триває ще до нині. Крамарям відібрано книги довжників і наказано стягати старі довги. Найтяжче йшло там, де самі члени управи і надзірної ради були довжниками.

Хоч боротьба тяжка, всеж таки вдалося затримати кооперацію над берегом пропасти. Хоча не стягнуто всіх розданих боргів, то затримано дальше боргування. Тепер вже не вільно крамареві боргувати, а коли він це робить, то неправно і мусить за ці борги відпо-

вісти. Дякуючи енергійній боротьбі з боргами вдалося українським кооперативам і союзам перетривати час найбільшої кризи без більших втрат. Мимо всього кількасот кооператив упало.

Міська споживча кооперація в повоєнній добі гуртується кругом Народної Торговлі як свого союзу. Народна Торговля провадить обидва роди торгівлі: роздрібну і гуртову. Роздрібно продає товар у своїх власних крамницях яких має 30 (5 у Львові, решту по більших містах Галичини й Волині). Гуртово доставляє товар самостійним міським споживчим кооперативам в цілім краю.

У 1936 покладено основу під новий рід спілчанства: **кооперативи здоров'я**. Дотепер оснований три такі кооперативи; вони сповняють важну службу піднесення здоровельного рівня нашого населення.

В повоєнній добі започатковано також **власне кооперативне виробництво**. Окрім добре уладжених молочарень, які є основою нашого кооп. промислу, маємо ще кілька фабричних підприємств, а саме: фабрику мила, яку оснував Центросоюз, фабрику вудженин Центросоюзу, фабрику паперців кооперативи „Будучність” в Тернополі, фабрику цикорії і кавової підмінки „Суспільний Промисл” у Львові і кількадесять менших виробництв при окремих кооперативах в краю (прим. гарбарня в Яворові, фабрика шміру й вазеліни Окружного Союзу в Дрогобичі і под.). Правду сказавши, можнаби куди більше зробити

„Дім Української Кооперації“ у Львові, де міститься РСУК
(куплено 1936 року).

в цій ділянці, якби було належне розуміння ваги власного кооперативного виробництва.

Під кінець 1934 року окремим рішенням влади заборонено кооперативам з Волині, Полісся, Холмщини і західної Лемківщини бути членами Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові. Кооперативи на тих теренах мусіли вибрати собі котрийсь з існуючих польських кооп. союзів. В той спосіб від РСУК відійшло з 1935-им роком 430 кооператив. РСУК не має права оснóвувати кооператив поза воєвідствами: львівським, тернопільським і станіславівським. Волинські коопе-

ративи ще урядують в українській мові, хоч і з труднощами.

33. Теперішній стан укр. кооперації в Польщі.

З початком 1938 року українська кооперація в Польщі представлялася так:

а) *Сільська закупочно-збутова кооперація*. Разом було 2250 місцевих кооператив, 32 окружних і повітових союзів, у Львові Центросоюз.

Місцеві кооперативи мали разом 253 тисяч членів, продали товарів членам, а продуктів окружним союзам на 47 мільонів золотих.

б) *Сільська молочарська кооперація*. Разом 143 Районових Молочарень, які мали по селах 1419 збірень сметани. Їх осередок Маслосоюз. В році 1938 відібрали від селян молока 73,472.000 літрів, а продали масла до Маслосоюзу 2,650.000 кілограмів. Членів мали молочарські спілки 189 тисяч.

в) *Кредитова кооперація*. По містах 108 більших повітових кооператив (т. зв. українбанків), по малих місцевостях 532 райфайзенки. Централя Центробанк у Львові. Всі кредитові спілки разом мали 145 тисяч членів, 10 і пів мільона ощадностей. З кінцем 1937 року мали роздано на позичках 15 і пів мільона золотих.

г) *Міська споживча кооперація*. Крім Народної Торговлі було ще 131 самостійних кооператив, які разом з нею мали 22 тисячі членів; продаж товарів в роздріб разом з крамницями НТ винесла 10 мільонів золотих.

д) *Інші кооперативи*, які ще не мають своїх фахових союзів, були: ремісничі закупно-збутові і виробничі, т. зв. промислові кооперативи з мішаним членством (як „Будучність“ або „Суспільний Промисл“), далі кооперативи здоровля, кооперативи праці і т. д. Число тих кооператив не велике, але їх обороти і значіння поважне.

Разом було у 1938 році всіх кооператив, членів РСУК — 3.330 одиниць.

У всіх наших місцевих кооперативах (першого ступеня) разом продано в 1937 році різних товарів і продуктів за суму 66 мільонів золотих. Окремо від того мали свої обороти львівські центральні: ЦС — понад 35 міль. зол., МС — понад 11 міль., НТ — близько 5 мільонів.

Власних фондів мала наша кооперація всіх видів і ступнів разом: уділів 9 мільонів зол., запасних фондів 14 мільонів зол., разом кругло 23 мільонів золотих. Такий капітал зібрано досі збірним зусиллям всіх типів кооперації. Замала це ще сила, але є надія, що буде зростати.

Зі своїх щорічних надвишок наші кооперативи уділяють чимало засобів на цілі освіти, культури і гуманітарної опіки та на будову народних домів. Для вжитку своїх членів чимало кооператив придбало різні господарські прилади, як сівалки, млинки, сонди, моторові молотілки і т. д.

Наших кругло 3.300 кооперативних установ це вже поважний варстат праці для безробітних. У 1938 році на різних платних місцях в кооперації було зайнятих понад 15 тисяч осіб. Частина з них є доходяча, але частина працює цілий день в установі і лише з тої праці жие.

Між тими працівниками є не лиш крамарі, книговида, справники, магазинери, інструктори, ревізори і канцелярійні сили, а й такі, яких кооперація перед війною не держала. А саме: при молочарнях працювало 18 ветеринарних лікарів, 84 господарських референтів вчителів господарства і 12 контрольорів молочности. Фондами Окружних Союзів і Сільського Господаря утримується 30 агрономів і 23 агрономів-помічників, які працюють для піднесення хліборобства в повітах. Над освітою і пропагандою кооп. ідей працює в краю крім кооп. інструкторів (ілюстраторів) при Окр. Союзах понад 50 ревізорів РСУК і 21 жіночих пропагаторок. З кооперативою здоровля прийде на село ще й лікар для людей.

Для помочі в освітній праці, загальній і фахово-кооперативній українська кооперація видає тепер 5 часописів, а саме:

1. „Господарсько-Кооперативний Часопис“ (ГКЧ), видає РСУК раз у тиждень для всіх родів кооператив;
2. „Кооперативна Родина“, пропагандивний часопис для всіх, раз у місяць, одно число 5 сот. видає РСУК.
3. „Кооперативна Республіка“ теоретичний місячник для всіх типів кооперації, вид. РСУК.
4. „Кооперативне Молочарство“, вид. МС., фаховий орган для молочарень, місячник;
5. „Кредитова Кооперація“, вид. ЦБ, фаховий орган для кредитових кооп-в, місячник.

РСУК видає багато книжок кооперативного і економічного змісту, також цікаві книжочки для молоді.

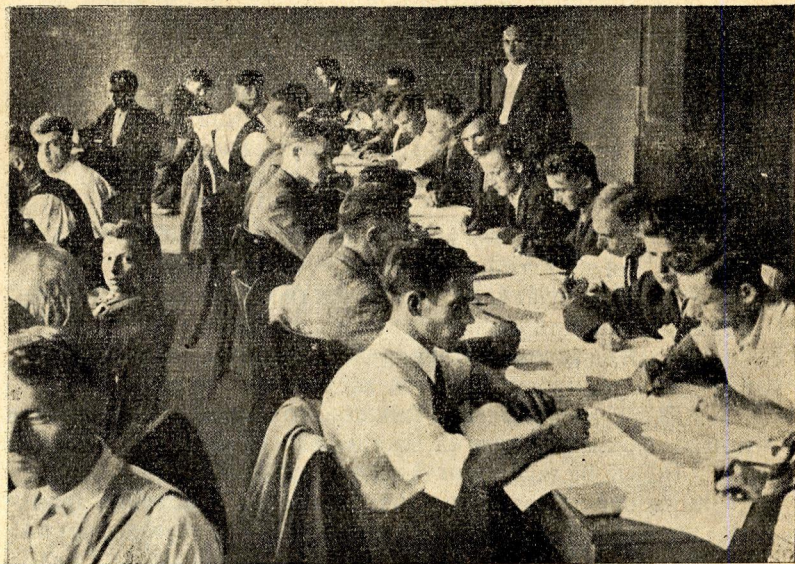
РСУК веде *Заочні Курси Кооперації*, на яких листовним способом можна одержати кооперативну освіту, як фахову (крамаря, книговода, справника, члена Контр. Комісії), так і загально-освідомлюючу. Окружні осередки уладжують *устні курси* різних родів, якими опікується відділ навчання при РСУК.

Окрім того є три *кооперативні школи*. Однорічна кооп. школа є в Яворові, там вишколюють фахових крамарів і книговодів для першостепенних кооператив. У Львові, при РСУК діє 3-літній кооперативний ліцей, який підготовляє працівників для більших кооп. установ. Маслосоюз веде однорічну школу кооперативного молочарства в Стрию.

Головою Ради РСУК від його віднови по війні є інж. Юліян Павликовський; начальним директором Остап Луцький.

РСУК є членом „Кооперативної Ради“, що є у Варшаві при міністерстві скарбу, де сходяться делегати всіх ревізійних союзів (польських, німецьких, жидівських та українських).

Окремо від РСУК існує ще москвофільський „Рускій Ревізійний Союз“, що мав з 1937 в членах 218 кооператив, але його значіння щораз менше. Свідомі члени українського народу гуртуються в однім

Кінцевий іспит на Заочних Курсах Кооперації при РСУК у Львові (1938 р.). Пишуть задачу.

союзі яким є РСУК, без різниці партійних чи релігійних переконань.

Українська кооперація, хоч має вже багато одиниць-кооператив, ще слаба економічно. Чимало є ще до зроблення в справі закупу, а ще більше в справі збуту і перерібки сільсько-господарських продуктів. Ще велика робота є до зроблення в ділянці власного промислу, бо прим. ще досі не маємо власного кооп. виробництва волоконних, скіряних, залізних, деревних і скляних виробів і. т. д. Дуже слабенька кооперація міського населення. Все ж таки можемо бути горді з того, що власними силами, майже з нічого, ми на повоєнній згарищі здвинули нову кооперативну будівлю, яку треба тепер лиш закріплювати й поширювати.

Йдучи кооперативним шляхом дійдемо певно до того, що наше народне господарство доповниться ти-

ми ділянками, яких ще не посідає, та що в ньому за-
панує чесність і справедливість.

Контрольні питання:

1. Якими дорогами пішла відбудова кооперації
в Галичині по війні?

2. Яких кооператив було у нас найбільше перед
війною і по війні? Чому?

3. Які союзи утворили сільські закупочно-збутові
кооперативи? Яку роботу робить Центросоюз?

4. Як відбудувалася молочарська кооперація по
війні? Що то є Районова Молочарня?

5. На яких основах відбудовується кредитова ко-
операція?

6. Які хиби має наша кооперативна споживча
торгівля?

7. Що це є кооператива здоровля?

8. Яке маємо кооперативне виробництво?

9. Що сталося з волинськими кооперативами
у 1934 році?

10. Чим займається Ревізійний Союз Українських
Кооператив?

11. Які кооперативні часописи видає українська
кооперація?

Що прочитати?

Ю. Павликовський: Під прапором самопомочі.
Календарці українського кооператора.

НА СВЯТО КООПЕРАЦІЇ.

Привіт тобі, працюючий народе,
що ВЛАСНИМ ТРУДОМ, ВЛАСНИМИ РУКАМИ
рівняєш шлях до щастя і свободи,
завалений проклятими віками.
Що день у день даєш мільйони рук
хоч бє в скалу не молот, а п'ястук.

Привіт тобі! Минулися ті хвили,
коли наш люд розбитий на атоми
роз'єднаний боротись не був всилі,
а хоч боровсь, то падав від втоми.
Коли для нас і нашими грішми
множилися не школи, а коршми.

Минулися часи ті нещасливі
і віримо — не вернуться ніколи!
Бо ми ланцом спілчанських рук згідливих
окоушим наше українське поле,
щоби ішла від зєднаних долонь
до серця міць, а до грудей вогонь!

Р. Купчинський.

14. ЛЕКЦІЯ: КООПЕРАТИВНА ІДЕОЛОГІЯ. (ГОЛОВНІ ДУМКИ СПІЛЧАНСТВА).

(I).

34. Моральні ідеї в кооперації.

У кількох лекціях ми пізнали щонайважніше з історії світової і нашої української кооперації. Тепер поспробуємо пригадати, якими ідеями кермувався і кермується великий кооперативний рух, що нині опановує вже міліони душ на цілій земній кулі. Ось ті ідеї:

а) **Ідея єдності або солідаризму.** Це є фундамент цілого кооперативного світогляду. Кооперація це єднання людей праці для своєї оборони і для розвитку своєї сили. Кооператори закликають на кожному кроці до гурту всіх чесних громадян; виключають тільки тих, що ставлять особисте добро вище су-

спільного, громадського. Тому, що сила народів пливе тільки з єдності, можна сміло сказати, що сильна кооперація це найкраща запорука сили і здоров'я кожного народу.

„Капіталістичне підприємство це вічне суперництво людей і взаємна боротьба оди-

Свято кооперації в Товстім.

ниць і клас; кооперація це загальна взаємна співпраця” — слушно зауважує директор Ревізійного Союзу Укр. Кооператив О. Луцький (Календарець Укр. Кооператора 1939).

Кооператори часто пригадують цей переказ про батька, що вмираючи прикликав до себе своїх синів і казав їм зломати оберемок прутів, звязаних ціпко разом, а вони не могли. Кажуть, що тим розумним батьком був укра-

їнський князь Ярослав Мудрий. Українська кооперація завше має в пам'яті той розумний заповіт і тому один з її кличів звучить:

„в єдності сила!”

Кооперація в ім'я єдності відкидає станові, класові, партійні і релігійні роздори. Для того проголошує засаду партійної і релігійної нейтральності.

Вона скликає до чесної співпраці всіх громадян; українська кооперація, як національна організація, гуртує всіх чесних Українців. Вона відкидає ідеологію насильного панування одних над другими. Кооперація зродилася з духа свободи, рівності і братерства.

б) Ідея рівності і свободи. Де має бути єдність, там не може бути ліпших і гірших, там всі мусять мати однакові права. Ось тому і Рочдельці, і Райфайзен і наші українські батьки кооперації твердо стояли на тім, що в кооперативі всі члени мають мати тільки по одному голосові.

Так само нема єдності там, де є неволя, де один панує над другим. Капіталізм це є панування багатого над бідним; кооперація буде інший, справедливіший світ. Свобода в кооперативі проявляється вже тим, що ніхто мене не може силувати вступати до кооперативи або виступати з неї (**свобода членства**); крім того ніхто мене не сміє контролювати на кого я голосую при виборі управи (**свобода вибору**). Коли говорю до речі, то ніхто мені не може відібрати голосу на зборах (**свобода слова**). Ані держава ані якась партія не сміє

настановляти проводу для кооперативи (**свобода самоуправи**). Колиж десь у якійсь державі так і роблять, то це противиться кооперативній ідеї.

Ідея рівності в кооперації привела ще й до того, що кооперація у себе дала **жінці рівні права з мущиною**. Жінка не тільки голосує на рівні з мущиною, але у правдивих кооперативах вибирають жінок до надзірних рад і управ. Тим своїм звичаєм кооперація випередила державне зрівнання жіноцтва у виборчих правах.

в) **Ідея справедливої ціни**. Вже рочдельські ткачі проголосили себе борцями за чесність у торгівлі. Того хотів Райфайзен, коли підняв війну з позичковою лихвою; того самого хоче кооперація, коли поборює нині могучі картелі промисловців і для того будує свої власні фабрики. Кооперація є проти всякого визиску людської праці. Справедливої ціни добиваються ремісники, коли творять свої виробничі кооперативи, та робітники, коли лучаться в артілі праці. Якби не велика ідея чесною, справедливою ціни, то кооперація булаби тілом без душі. Зле роблять ті кооператори, що забувають ту високу ціль кооперації і роблять з кооператив лише зискоробні підприємства і нічого більше.

г) **Суспільна ідея**. Кооператива це не тільки економічне підприємство, а й суспільна організація, як є нею Просвіта, Рідна Школа чи инше подібне товариство. Не зиск є метою кооперативи, тільки двигнення народу; зиски

(надвишки) це тільки засіб до ціли, а не ціль сама. Тому кооператива мусить звертати особливу увагу на культурну і освітню діяльність серед дорослих, молоді, жіноцтва, підпирати бібліотеки, школи і курси. Не треба забувати також про поміч найбільшим.

Кооперація громадить майно, яке вже не є приватним майном окремих членів. **Запасні фонди кооперативи це є майно цілого народу. Хто працює для кооперативи, той помагає і собі і загалові.** Зі спільного майна виросте сила цілого народу.

Працюючи в кооперативі привчаємося шанувати народне, суспільне добро, як святість. Це гарно висказав поет у словах:

„своє — святе, громадське — трисвяте!”

Зле з тим народом, що не вміє шанувати суспільного добра. Такий нарід зчезне з лиця землі. **Живуть довго тільки народи усуспільнені**, себто зрослі в одно нерозривне тіло. Нехай всохне та рука, що піднеслася на громадське добро! Нехай гине самолюбство, що знає тільки своє особисте добро!

Кооперація потребує не наймитів, що будуть для неї працювати лише за гроші, **а ідейних і жертвенних кооператорів.** Не кожний є кооператором, що має працю в кооперації й живе з неї! Можна цілком не служити в кооперації, а бути кооператором по ідеї. Можна-ж навпаки, мати посаду в кооперації, а по душі бути звичайним самолюбом, несуспільною людиною.

Добираючи людей до кооперації дивімся

добре, кого беремо: помічника, чи майбутнього шкідника!

д) **Самопоміч і власні сили.** Кооперація не просить в нікого милостині. Це не є плач немічних, а бадьора пісня здорових і сильних. Тому роchedельські ткачі покинули сподівання на поміч можних світа сего, і самі закотили рукави до роботи. Райфайзен спочатку думав

Похід жінок підчас Кооп. Свята в селі Підгородцях (1937).

спертися на капіталах заможних людей, але потім і він покинув ту думку. Від того часу в кооперації верх бере думка, що **найліпше є ставити тільки на власному, бо це певніше.**

(Є вправді ще й нині кооперативи, які, як не дістануть кредитів чи субвенцій згори, то не рушаються до організації; але правдивими кооперативами вони не є. Що легко приходить, то легко розходить, чужого майна пильнувати не хочеться, і так дуже часто ті кооперативи сходять на манівці).

Ми сказали, що кооперація не милостиня. Так воно є справді. Навіть від найбільшнього

вимагає уділу та якоїсь праці для громади. Тоді він навчиться шанувати те спільне добро. Даровизна понижує людину, власний труд її підносить. Всі хочемо підвестися вище, а не бути тими, що живуть з ласки.

е) **Моральне двигнення людини.** Хочемо через кооперативи привчити людей до самопошани, навчити їх шанувати себе і других та громадське добро. Хочемо також, щоби люди закинули пересадне самолюбство, а поробилися суспільниками. Хочемо, щоби громада станула в пригоді кожному громадянину, що попав у біду, але так само кожний повинен стати за громаду і як треба, навіть потерпіти за неї. Це мають на думці апостоли кооперації, коли говорять про виховання ліпшої людини через спілчанство.

Коли хоч більшість українських людей стане такими, як хоче кооперація, тоді життя наше буде не тільки достатніше, а й миліше і краще. Тоді здійсниться клич нашої кооперації:

**„в об'єднанні власних сил
до добра і краси!”**

У тій програмі виховання громадян не мало ролі грає справа **поборювання алькоголізму.**

Вже рочдельські ткачі поставили собі таку ціль; від того часу й до нині правдиві кооператори завжди виключали продаж алькоголю з кооперативних крамниць і всіма способами підпирали протиалькогольну пропаганду. До

тої акції повинні приєднатися також всі українські кооператори.

Питання:

Яка різниця між „свідомим кооператором“, а кооперативним службовиком“?

Хто відповість?

35. Економічні ідеї в кооперації.

Окрім моральних ідей є в кооперації ще й дуже здорові економічні (господарські) думки. Кооперація як господарський або економічний рух виробила вже ясну програму своєї діяльності. Ось головні стежки, якими вона хоче йти до своєї мети, цебто до створення нового ладу без визиску і без недостатку:

а) **Боротьба з зайвим посередництвом.**

Кооперація вже чимало зробила для того, щоби звільнити і продуцента і покупця від тягару зайвого торговельного посередництва. У багатьох ділянках нині вже обходимося без посередників, а ті гроші, що вони заробляли, лишаються для продуцентів і для консументів. Голосні є приклади прямої виміни між продуцентами і консументами. Канадійські збіжеві кооперативи фермерів самі доставляють пшеницю просто кооперації споживачів в Англії; данське кооп. масло відходить прямо до споживчих кооператив в Англії без оплачування посередників. Наш Центросоюз часто доставляє яйця прямо заграничним кооперативам споживачів, Маслосоюз часами продає тудиж

своє масло, а в краю продає прямо міським споживачам без якогось посередництва. Тою дорогою треба йти далі, то тоді поправиться положення і хлібороба-продуцента і міського споживача.

Через виключення непотрібного посередництва скріплюються доходи продукуючих суспільних верств, а зменшуються доходи непродуктивних верств. В той спосіб ціле народне господарство оздоровлюється.

б) Зворот прибутку членам. Всі кооперативи без виїмку прийняли і виконують ту засаду, що білянсовий прибуток (надвишку) треба звернути назад членам, бо це їх гріш (очевидно не цілий прибуток, бо частину треба оставити на запасний фонд, а частину на освітні й гуманітарні цілі). Зворот видається не після висоти уділів, а після висоти оборотів члена з кооперативою. Що-ж до проценту від уділу, то його або цілком не виплачують членам, або у скромній висоті, щоби не будити в членів капіталістичної жадоби зиску з самого капіталу без праці.

в) Тверді ціни. Всі без виїмку кооперативи завели засаду продавання лише по стало означених цінах. Ціни в кооперативній установі є однакові для всіх. Не допускається „опускання” з цін, бо тоді одному моглиби продавати по тій, другому по іншій ціні. Це противилобся засаді справедливості.

г) Господарність і ощадність. Не торгівля є метою кооперативи, а добро членів. Хочби кооператива могла мати найбільші доходи

з продажі пива, горілки, денатурату, або люксових одягів то-що, то вона не повинна того робити. Причина ця, бо кооператива має не лиш торгувати; вона має **допомагати** членам, а продажею таких річей вона їм тільки пошкодить. Противно, кооператива буде навіть **відмовляти** члена від купування непотрібних річей (навіть прим. тютюну). Вона буде привчати членів до господарности й ощадности.

Найбільше шкоди буває з **продажі товарів на кредит**. Покупець тоді бере товару понад свою можливість і заходить у довги. А й кооператива має від того шкоди, клопоти і страти. Не має готівки на новий товар, мусить вести в книгах записи боргів, постійно впоминатися, а то й ходити по домах, платити судові кошти і т. д. Відучуючи членів від боргування, кооператива помагає їм стати на своїх ногах і збутися довгів, а через те робить їм велике добро.

Таку саму заслугу мають кредитові кооперативи, коли ширять ощадностевий рух, особливо **дрібну ощадність**. Народи, що мають сильний щадничий рух, як Французи, Німці, Американці — належать до найсильніших народів світа.

д) **Поправа положення робітника**. Працівники кооператив звичайно є їх членами. Отже робітник в кооперативі почувається зовсім інакше, як робітник у капіталістичнім підприємстві. Він є співгосподарем установи, має можливість доходити свого права, якби йому

сталася кривда. Також і винагорода працівників кооперативних установ звичайно ліпша, як у приватних фірмах. Кооперація і в тій справі різниться від свого конкурента — капіталізму.

е) Піднесення селянського і ремісничого господарства. Ця ідея лежить в основах кооп. руху від самого початку. Кооперації не ходить лиш про те, аби знищити визиск; ходить про щось більше. Треба взагалі піднести ціле народне господарство, бо тоді стане легше і робітникові, і хліборобові і ремісникові. Коли зле діється селянинові, тоді має менше грошей фабрикант, бо село менше купує фабричних виробів. А як так, то й робітник менше заробить у фабриці. Наоборот, коли місто бідне, тоді воно мало платить за продукти села і знов це відбивається на доходах селянина.

Тому кооперативна ідея піднесення сільського господарства має велике значіння для всіх станів і верств. Особливо вона важна у нас, де хліборобський стан становить велику більшість населення.

Кооперація хліборобів змагає до піднесення управи ріллі і годівлі худоби, до меліювання мокрих піль і лук, до заведення добірних сорт збіжжя і доброї раси худоби. Хліборобські кооперативні союзи утримують агрономів, вчителів господарства і ветеринарних лікарів для худоби. Кооперативи підпирають діяльність господарських товариств (у нас Сільського Господаря), призначаючи на їх працю частину своїх прибутків.

Подібну корисну роботу роблять ремісничі кооперативи для ремісничого стану.

Контрольні питання:

1. Вичислити головні моральні ідеї кооперації.
2. Як треба розуміти ідею солідарности. Що таке партійна і релігійна неутральність.
3. Що значить, що кооператива є демократична установа.
4. В чому проявляється в кооперації пошана для свободи людини.
5. Як розуміти ідею справедливої ціни.
6. Що значить, що кооператива це не лиш економічна, а й суспільна установа.
7. Чи можна обмежити приймати нових членів до кооперативи.
8. Що значить клич „власними силами!“
9. Як кооперація має перевиховувати членів.
10. Дати приклад, як кооперація зменшує торговельне посередництво.
11. Що це є товаровий зворот, продуктова надплата і дивіденда.
12. Чи можна в кооперації виплачувати членам великий відсоток від уділів? Чому?
13. Чому продаж на борг шкодить купуючому? Чому руйнує кооперативу?
14. Як кооперація підносить селянське господарство.
15. Як кооперація може поправити долю ремісника.
16. Те саме про робітника.

До прочитання:

А. Гаврилко, Підстави кооперації.

Для поступивших:

М. Туган-Барановський, Кооперація, її природа і мета.

Ш. Жід, Солідарність. (Обидві вид. РСУК).

В. Тотоміянц, Вступні відомости про кооперацію.

Тема для задачі:

1. Чим повинна кооперація різнитися від приватного підприємства.

2. Пояснити на примірах приповідки: а) „свое святе, громадське трисвяте!“, б) „один козак в полі не воєж!“, в) „дарованим конем далеко не заїдеш“, г) „тільки твого, що сам запрацюєш!“

ПРОПОВІДЬ НА ГОРІ.

*Блажен, хто на громаду звик робить
Хто брата темного навчає
У хату вбогу вносить світ.*

*Блажен, хто милостив буває
Хто неіміщому дає
Голодних кормить, напуває
Одежу вбогим роздає.
Хто йде провідати в неволі
Яремних вязнів у тюрмі,
Хто вдовам, сиротам в недолі
Безпомощним у чужині
У поміч стане, братом буде.*

*Блажен, хто сіє у народі
Зерно найкраще на землі,
Зерно любови, братерства, згоди
В громаді, хаті і семі!*

Ол. Кониський.

15. ЛЕКЦІЯ. КООПЕРАТИВНА ІДЕОЛОГІЯ.

(II).

До загально-кооперативних думок українська кооперація додає ще деякі свої особливі ідеї. Вони є наслідком тих умовин, у яких знаходиться наш нарід. Ось ці думки:

36. Розбудова національного господарства.

Історія нашого народу позбавила його власного промислу й торгівлі. Українці осталися по більшості хліборобами і то дрібними. А тимчасом найбільше дохідними заняттями в нинішніх часах є промисл, торгівля та вільні звання. Коли нарід наш хоче знов стати повною нацією, як був колись, то мусить побудувати власний промисл, торгівлю, банківництво і кредитову систему. Іншими словами — мусить розбудувати власне національне господарство.

У тім власнім українським національнім господарстві має обертатися український капітал по змозі самовистарчально. Це значить, що Українці повинні старатися самі виробляти те, що купують, а той гріш, що його дістане наша торгівля за наш виріб, повинен по змозі знов вертати у наші власні руки. Селянин віддає до міста своє молоко чи збіжжа, за що дістає гроші. Ті гроші повинні піти не куди інде, а до своєї торговельної кооперативи на купно рідного виробу, або до райфайзенки на ощадність. Український робітник, доставши зароблену платню, повинен з того, що тільки мож-

на, видати в свої українські руки. Кожний гріш, що піде на бік, це втрата для національного господарства. Розуміється, не завсігди це можливо, поки ще не маємо всестороннього рідного промислу; деякі річи є такі, що їх наша земля не видає. Виїмки є і довго ще будуть. Але незалежно від того мусимо змагати, щоби таких виїмків було щораз менше.

І ось при виконуванні цього завдання кооперація сповняє велику ролю. Як-би не українська кооперація, то ми, здається, ніколи не створилиби навіть власної роздрібної торгівлі. Кооперація відовчила наших людей боятися торгівлі і промислу. Вона видобула зі села тисячі людей та кинула до праці в ремеслі та промислі. Сталося так тому, бо кооперація це громада, а громада завжди сильніша, як одиниця.

Особливо велика заслуга української кооперації в тім, що вона дала початок рідному фабричному промислові. Знаємо, якими дорогами йде розвиток кооперативного промислу. Наперед кооперація розбудовує сотнітисячі крамниць. Це її передні стежі. Вони організують покупця, консумента. Коли вже маємо його зорганізованого, тоді можемо думати про оснування власної фабрики. Найтрудніша річ це збут на свої вироби. Коли ми той збут вже наперед приготували, тоді можемо безпечно братися до виробництва.

Поки ще немаємо у всіх ділянках кооперативних виробів, кооперація наша збуває вироби українських приватних фабрик, даючи їм

в руку готового і зорганізованого відборця. Розуміється, що ця поміч тільки часова, поки кооперація не створить у всіх ділянках власних промислових заведень.

У нашій кооперативній праці велику ролью грає клич: „Свій до свого по своє!” Кожному

Кооператива в Торговиці побудувала гарний Народний Дім, який саме посвячують.

відомий цей клич. Він є проявом національної солідарности членів одного народу. Це є цілком природний клич у народу, що знаходиться в тяжких матеріяльних умовах. Український кооператор, як вірний член своєї національної спільноти, вірно держиться цього національно-економічного клича. Очевидно, йдучи „до свого по своє” він має на думці передовсім

українську кооперативу, чи кооперативний виріб.

Українці мають знати, що „...кожна копійка витрачена не на українську справу це видаток з нашої національної скарбниці, що ніколи вже до неї не повернеться” (М. Драгоманів).

Одначе, не вільно надуживати клича „свій до свого“. Треба давати добрий товар і добру ціну, тоді матимемо право послуговатися тим кличем.

37. Праця для безробітних.

Українські кооперативи усіх родів і ступнів дають вже працю, як не повну, то хоч частинну, понад десятці тисяч наших людей. А коли почислимо, кільки то ще праці перед нами, які ділянки нами ще не опановані, то зрозуміємо, кільки ще людей може найти заробіток у нашій кооперації. Аджеж навіть муку, мелену з нашої пшениці, меле для нас чужий млин! Такі ділянки, як виріб і збут тканин, шкіри, дерева — у нас ще майже нерухані кооперацією. Наше село дуситься від надміру робочих рук. Для них одинока надія на працю це розбудова кооперації і кооперативного промислу.

38. Національна засада в організації кооператив.

Українські кооператори держаться тої засади, що кооператива має гуртувати людей тільки одної народности. Українське населення повинно гуртуватися у своїх організаціях,

Праця кипить у виробничій кооперативі кравців.

польське у польських, німецьке у німецьких, жидівське у жидівських, московське у своїх московських. Це є конечне для того, щоби не було суперечок про те, в якій мсзі має урядувати кооператива, як виголошувати промови, які купувати часописи й книжки і т. п. Того роду суперечки руйнувалиби цілком непотрібно внутрішній спокій кооператив і розбивалиби ту єдність, на якій стоїть кожна кооператива.

Кожна національність, так само як має свої школи, церкви та освітні товариства, має теж мати свої кооперативи і союзи та плекати в них любов до свого рідного слова та своєї національної культури.

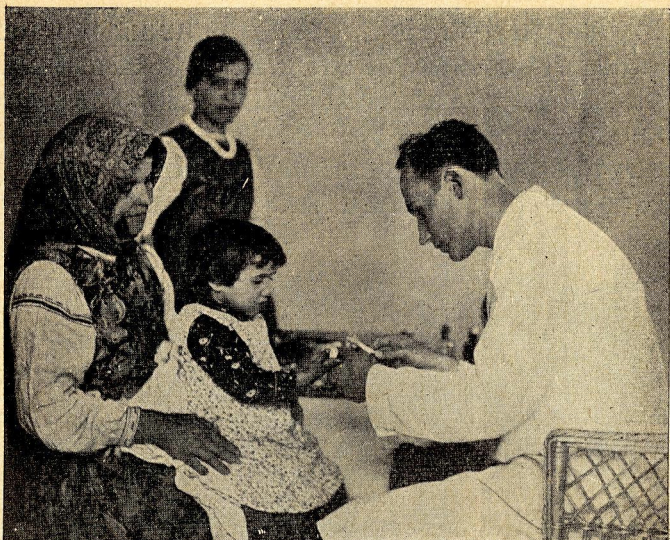
Всякі намови до „інтернаціональних” господарських організацій треба відкидати, як нежиттєздатні й нещирі. Коли кажуть, що „масло” не є ані сяке ані таке, перець теж не є одної народности, то кооператор відповідає, що ані само масло ані сам перець не є метою кооперації.

39. Дальша програма кооперації.

Наша кооперація не може замкнутися в самих тільки господарських справах. Як широкий суспільний рух вона мусить вести також **культурну, освітню і гуманітарну діяльність**. Народні доми, бібліотеки, читальні, диточі садки, освітні курси народного університету, хори, аматорські театри, спорт, краєзнавчі прогульки — ось широка програма культурної праці для кооператив. І треба признати, що багато з цього вони вже виконують, а ще більше могли б виконати.

Наші села і міста ще повні нужди і бруду, вулиці повні болота, наші подвіря повні неладу, мешкання без сонця і свіжого воздуха. Діти наші мруть як мухи без належної поживи і опіки; наші недужі гинуть без ліків і лікарської опіки. У нас повно безпритульних дітей, а між старшими — незасібних, що потребують допомоги. Це також вдачне поле праці для правдивих кооператорів-громадян. А тепер приходимо до ще дальших, а важних справ.

В деяких країнах кооперація виросла вже в таку силу, що сама собою приходить думка: що далі? Які дальші ціли має собі ставити ко-

В кооперативі здоров'я в Ременові. Лікар д-р О. Літинський помер як герой на фронті, заразившись від недужого пятнистим тифом.

операція, коли вже опанує всю торгівлю споживчими товарами, а хліборобська — збут селянських продуктів?

Над цією справою вже довший час думають кооперативні теоретики (науковці) і практичні діячі. Знаємо, що споживча кооперація зробила вже другий крок і вступила на шлях творення власного промислу для потреб союзних кооператив. Сільсько-господарська кооперація ставить молочарні, млини, різні і т. д. для перерібки різних продуктів. Чи розвиток кооперативного виробництва піде ще далі? Чи перекинеться також на виріб таких річей, як машини, чи опанує копальні заліза,

вугля, нафти? Чи заволодіє кредитовою і асекураційною ділянкою і т. д.? Чи захоче може взятися й до організації транспорту (автомобільного, залізничного, летунського)? Такі думки розбирають вже нині у кооперативних книжках і різні люди мають різні про те гадки.

Хор кооперативи „Єдність“ у Волі Мазовецькій.

Нам годі дати нині на ці питання якусь рішучу відповідь. Скажім собі одно: де є щира кооперативна праця, там напевно прийде успіх.

В нових часах в Європі незвичайно зростає вплив держави на господарські справи. Підносяться голоси, які домагаються щоби держава сама брала у свої руки торгівлю, або бодай точно контролювала всі приватні й кооперативні підприємства. За тим мало би прийти обмеження свободи торгівлі і конкуренції

або й цілковита монополізація промислу й торгівлі. (Так вже є у большевицькій державі). У так званих тотальних державах заводится контролю державних властей над цілим промислом і торгівлею. В тих державах також і кооперація є під тою контролею і не має повної свободи розвитку.

Кооперація стоїть твердо при засаді свободи торгівлі й промислу. Вона боронить також вільну конкуренцію. Не хоче ніякого монополю в торгівлі, навіть якби їй хто такий привілей давав. Кооперація не боронить нікому отворити конкуренційне підприємство, бо знає, що чесній роботі не страшна ніяка конкуренція.

Хоч кооперація розбудовує суспільну торгівлю і промисл, то робить це тільки для вигоди населення, а не для того, щоби взагалі була противна приватним господарствам і підприємствам. Вона **признає приватну власність і змагає до того, щоби майно кожного члена ще збільшалося.** Кооперація, як рух неполітичний, відкидає взагалі насильне вивласнювання когось з його посідання. **Кооперативне усупільнювання життя відбувається наскрізь мирним, еволюційним (поступенним) способом і тільки по добрій волі населення.**

Контрольні питання:

1. Як кооперація творить самовистарчальне національне господарство.
2. Як можемо найскорше прийти до рідного промислу.
3. Що знаєте про клич „свій до свого!“

4. Як можемо придбати працю нашим безробітним.

5. Що скажете про кооперативи, де членство є національно мішане.

6. Які вигляди на дальший розвиток кооперації (в світі і у нас).

Учні Кооп. Школи в Яворові обходять святочно „День Кооперації“.

7. Що це є державна контроля над господарством і що про це думає кооперація.

8. Чи кооперація противиться вільній торгівлі і конкуренції.

Що варто прочитати:

1. Ю. Павликовський: Мета і природа укр. кооперативного руху.

2. „Ідеологія кооперації“, збірка вид. РСУК стаття А. Жука.

3. О. Луцький. Суттєві прикмети української кооперації (Календарець укр. кооп. 1939).

З „КАМЕНЯРІВ“

Я бачив дивний сон. Немов передомною
 Безмірна, а пуста і дика площа
 А я, прикований ланцом залізним стою
 Під височенною гранітною скалою
 А далі тисячі таких самих, як я.
 У кожного в руках тяжкий залізний молот
 І голос сильний нам згори мов грім гримить:
 „Лупайте цю скалу! Нехай ні жар, ні холод
 Не спинить вас! Зносьте і труд, і спрагу й голод,
 Бо вам призначено скалу сесю розбити!“

Іван Франко.

16. ЛЕКЦІЯ. БУДОВА КООПЕРАТИВИ.

40. Статут.

Кооператива це гурт людей, що злучилися для спільної праці. Коли кількох господарів спільними силами осушать свою сіножать — то це вже є кооператива. Коли двох господарів спрягається по одному коневі — це також кооператива. Але це є не постійні спілки, а так собі хвиливі, що довго не тривають. Колиж гурт людей злучиться у товариство для якогось діла на завжди — то це вже буде правильна новочасна кооператива. Така кооператива мусить мати свою писану конституцію, а тою є статут.

Після обов'язуючого права кожна кооператива мусить мати статут; цей статут має бути затверджений судом і записаний до списку або реєстру всіх кооператив. Такий реєстр

є у окружному суді. Тому кожную новоосновану кооперативу треба зголосити на письмі до окружного суду і долучити до подання статут. В статуті мусить бути подано, яку діяльність хоче вести кооператива.

Від 1935 року є в Польщі ще такий припис, що перед заснуванням кооперативи треба дістати на неї дозвіл від якогось ревізійного союзу кооператив. Той дозвіл мається долучити при реєстрації.

2. Члени. Кооператива це є збір членів. Вступаючи до спілки член має підписати „членську заяву”. Членом кооперативи може бути кожний громадянин, якого прийме Управа кооперативи, а який має скінчених 18 літ. (Коли в кооперативі член відповідає необмежено, цілим майном, то мусить мати найменше 21 літ). Можуть бути однак членами і молодші особи, але їх членську заяву мусить підписати або батько або опікун.

Члена можна виключити з кооперативи коли він діє на її шкоду або допустився нечесного вчинку.

3. Уділи. Член вплачує до кооперативи уділ, найменше один. Кілько уділів хоче дати, це пишеться у членській заяві. Уділ остає його власністю і він може його вибрати назад, коли покидає кооперативу; треба однак уділ наперед виголосити ї то так за скоро, як приписує статут кооперативи. Виплата уділу наступає аж по загальних зборах, які затвердили білянс кооперативи. У молочарських кооперативах член має влатити стільки уділів, скільки має

коров, від яких доставляє молоко до молочно-чарні.

Крім уділу член має влатити ще **вписове**, яке вже не буде його майном, бо стає власністю кооперативи. Вписове у нас є рівне п'ятій частині уділу. Вписове служить на те, щоби започаткувати власний фонд кооперативи (т. зв. запасний фонд).

4. Відповідальність. Кожний член відповідає за страти кооперативи передовсім своїм уділом. Це значить, що якби не було з чого покрити страт кооперативи, то на ту ціль маєтсья вжити уділів.

Але в статуті може бути постанова, що крім заявленого уділу член може відповідати ще й доплатою, прим. до висоти ще одного уділу, або й більше. Може бути й необмежена відповідальність; тоді член гарантує навіть цілим своїм майном.

У кооперативах Ревізійного Союзу Українських Кооператив звичайно члени відповідають лише заявленими уділами, а тільки в кредитових кооперативах є додаткова відповідальність (звичайно обмежена).

5. Хто завідує кооперативою. Найвищою владою в кооперативі є загальні збори членів, які відбуваються найменше раз у рік. Загальні збори вибирають Надзірну Раду. Крім Надзірної Ради є ще Управа, яка веде всю щоденну керівничу роботу в кооперативі. Управу вибирають або Загальні Збори, або Надзирна Рада, або врешті Загальні Збори на пропозицію Надз. Ради. У нових статутах РСУК всіх

родів кооператив Управу іменує Надз. Рада і кожного часу може її змінити.

6. Управа. Управа безпосередно завідує справами кооперативи, веде всі її підприємства, заключає в імені кооперативи умови та підписує в імені кооперативи письма. Підписування відбувається в той спосіб, що при фірмі кооперативи бодай два члени Управи кладуть свої підписи.

У наших сільських кооперативах для загального заupu і збуту (т. зв. давніше господарсько-споживчих) Управа складається: з 3 членів (справник, скарбник і книговедець) та двох заступників. Так само є у Районових Молочарнях; у сільських кредитових кооперативах („українських райфайзенках”) управа має 4 членів (справник, його заступник, скарбник і книговедець).

Управа приймає працівників та встановлює їм платню, очевидно за порозумінням з Надзірною Радою, бо добрий добір працівників це дуже важна річ. Винагороду для самих членів Управи (в тих кооперативах де це конечне) визначає Надзирна Рада.

Члени Управи носять відповідальність колиби через їх занедбання або невиконання ухвал сталася кооперативі шкода.

7. Надзирна Рада складається після нового статуту у закупочно-збутових кооперативах з 8 членів, у райфайзенках з 7 членів і 3 заступників, у Рай. Молочарнях з 12 членів і 6 заступників. Що року частина членів уступає і добираються нові.

Надзінра Рада вибирає з поміж себе **Кон-трольну Комісію** з трьох членів; між ними мусить бути голова Надз. Ради або його заступник.

Надзінра Рада має такі обов'язки: установляти і контролювати Управу, визначати її винагороду, ухвалювати правильник праці Управи, рішати про набуття, позбуття або виміну нерухомостей а також про всяку нову будівлю для кооперативи; скликати Загальні Збори та предклатати їм річне звідомлення з білянсом, дораджувати Управі при отвиранні нових підприємств та установлюванні працівників і т. п.

8. Загальні Збори. Загальні Збори скликає Надзінра Рада. Звичайні Заг. Збори мають відбуватися до трьох місяців по Новім Році. Окрім того в разі потреби можна все скликати надзвичайні загальні збори, прим. на домагання Управи, Ревіз. Союзу, або поважної частини членів на письмі.

Заг. Збори мусять бути оголошені бодай 7 днів наперед і то або писемним повідомленням всіх членів або оголошенням у часописі. Треба також вивісити оповістку в домівці кооперативи.

На Заг. Зборах має кожний член тільки один голос, хочби мав більше уділів. Кожний член має право свобідно промовляти до тих точок, що поставлені на порядок дня.

Щоби Заг. Збори були правосильні, то на них мусить бути приявних бодай стільки членів, як постановлює статут (в одних статутах вимагається десятої частини всіх членів, в других статутах одної п'ятини членів).

На Заг. Зборах голосується явно або тайно, як ухвалють присутні. Провід веде на зборах голова Надз. Ради або окремо вибраний зборами провідник.

Головні права Заг. Зборів такі:

1. вибирати і відкликати Надзірну Radу і Управу кооперативи;

2. затверджувати річні звідомлення і бюджети; одобрювати або ні діяльність Надзірної Ради і Управи;

3. рішати про поділ білянсової надвишки, а як є страта, то про те, з чого її покрити;

4. зміняти статут кооперативи;

5. визначати найвищу границю кредиту, який може кооператива затягнути і який може дати членові (у кредитових кооперативах).

9. Поділ надвишки. З чистої надвишки (т. зв. зиску), яка покажеться по річнім обрахунку, після постанови кооперативного закона найменше десяту частину муситься призначити на збільшення запасного фонду кооперативи. У нових статутах наших закупочно-збутових кооператив постановлено, що до запасного фонду треба призначити більше, бо одну третину надвишки. Ціль запасного фонду є: 1. він є резервою на випадок страт кооперативи, 2. він служить для розбудови діяльності кооперативи.

Решту надвишки можна ужити на ціли, які ухвалюють Заг. Збори. Якби збори рішили виплатити членам дивіденду, то є відсоток від висоти уділу, то дивіденда ця не може бути вища як 2% понад той процент, що побирає від векслів державний банк.

10. Ревізія і інші постанови. Кожна кооператива в Польщі мусить бути щонайменше раз у рік піддана ревізії ревізійного союзу кооператив. Мовою урядування наших кооператив є мова українська.

Статут мають підписати всі члени основники кооперативи, найменше 10 осіб.

Всякі bliщі пояснення що до організації кооператив дають кооперативні союзи.

41. Як оснóвувати кооперативу.

Коли ми постановили оснóвувати якусь кооперативу, то мусимо наперед добре собі з'ясувати її **ціль** та перевірити, чи вона є згідна з закладами кооперації. Треба добре це розважити, щоби не прийшло до оснóвання т. зв. **хибної кооперативи**, як то часто у нас трапляється.

Не буде прим. правдивою кооперативою така спілка десяти людей, що береться, скажім, до парцеляції панського двора між цілє село, аби при тім зробити „інтерес”. Не буде правдивою кооперативою спілка кількох осіб, що хочуть, скажім заложити фабрику плугів на інтерес, як ані вони не потребують особистотих плугів, ані вони не будуть її працівниками. Це булаби купецька спілка під формою кооперативи.

Знов часто трапляється, що навіть цілком щирі люди беруться до оснóвання кооп. підприємства, не вияснивши собі наперед всіх його трудностей, не приготóвивши достаточного числа членів, не зібравши уділів і т. д. Все це потягає за собою неминучу невдачу. Перед

блудами в самих засновинах остерігають завжди кооперативні союзи.

Начальник організаційного відділу РСУК дир. Остап Луцький так писав у цій справі в „Календарці укр. кооператора” за 1936 рік:

„... Довголітній досвід кооперації вчить нас, що є певні конечні **передумовини** життя й росту кооперативи.

Якіж ці передумовини?

Перша, це вистарчаючий район праці. Присілок, чи маленьке село навіть без сотні об'єднаних господарств не дають господарської і грошевої підстави молочарській чи іншій збутовій кооперативі, ані пекарні, ані навіть загальній кооперативі для закупу і збуту... Де „для моди” чи з необачности таки вже оснований нежиттєздатну кооперативу задля безсумнівно неvistарчаючого району, там треба її злити з такою самою сусідною кооперативою і відчинити філію цієї кооперативи. Але не добрий є і за великий район, напр. для молочарні.

Друга передумова це чесні люди. Навіть у великім селі чи районі, як люди не мають кріпкого переконання про мораль, де на десять сусідів принайменше один злодій, а сімох самолюбів, де забагато брехунів, пияків і легкодухів, а любов ближнього існує хіба тільки в церковній проповіді — передчасно основана кооператива доброю не буде. Там треба насамперед закріпити моральні основи в людях і аж потім засновувати кооперативу.

Третя передумова — це вистарчаюча загальна освіта людей. Навіть чесні але неписьменні люди не дадуть собі ради, коли дамо їм провід і контроль в кооперативі. При тім треба пам'ятати, що не вистачить винайти п'ятерох людей, що знають письмо й рахунок і віддати їм обов'язки справника, книговода, скарбника, продавця і голови надзірної ради. Де люди думають, що відьма-кружлівка відбирає коровам молоко, там ще годі й думати про районну молочарню. Де такі відносини, там треба насамперед поширити гурт освічених громадян.

Четверта передумова — це господарська освіта й культура. Небезпечно закладати наприклад молочарську кооперативу в районі де господарі держать корови тільки задля гною, де селянин не має основних відомостей про годівлю молочних коров і регуляцію їх отелень, де ніхто не має чистої стайні, не знає чистого скіпця і т. д. Годі закладати овочевозбутову кооперативу там де садів мало, де опріч літніх паперівок та цукрових грушок, нема шляхотнішого дерева. Годі закладати кооперативи шевців чи кравців, коли між ними самі партачі.

Пята передумова — це кооперативне освідомлення. Насамперед треба правдиво освідомити людей що таке кооперація, яка її мета, добутки і наслідки, а щойно потім можна ухвалювати й реєструвати статут кооперативи. Поки люди бачуть в кооперативі тільки християнський чи людський склепик

який має заступити їм коршму, на оснування кооперативи ще не час.

Шеста передумова — це фаховий кооперативний вишкіл. Ще перед оснуванням кооперативи мусять перейти відповідний курс, хочби лиш заочний при Ревізійнім Союзі ті особи, що малиби взяти на себе обовязки справника, книговода, скарбника, продавця та членів контрольної комісії і по одному заступникові для кожного з них. Всі вони мусять знати не лише техніку своєї праці, а й кооперативний закон, статут, правильник і всі інші приписи та кооперативні засади. Очевидно, що районова молочарня потребує вишколеного молочарського техніка, кружлівкарів, агронома, ветеринара. Кооператива для збуту виробів народного промислу не обійдеться без фахівця з тої ділянки.

Щойно семою передумовою є капітал, потрібний на уладження і до обороту. Капітал цей треба добре обчислити і зібрати у формі уділів. Поки не зібрано уділів від членів, не сміємо пускати в рух підприємства!

Потішати себе тим, що всі повищі передумови будемо здійснювати аж в основаній кооперативі, не вільно. Де так діється, там ставиться велику будівлю на піску”.

42. Організація кооперативних союзів.

Є два роди кооперативних союзів. Одні це такі, що засновані для гуртового закупу і продажі та для ведення виробничих підприємств. Другі, це союзи для організації коопе-

ратив, пропаганди кооп. ідеї і навчання. Цей другий рід союзів носить у нас назву ревізійних союзів.

Є врешті і такі союзи, що ведуть торговельну діяльність, а окрім того також організаційну і виховну.

У нас центральними торговельно-господарськими союзами є: Центросоюз, Маслосоюз, Центробанк і Народна Торговля (для міської споживчої кооперації). Завдання організаційні і виховні сповняє Ревізійний Союз Українських Кооператив.

Наша кооперація має ще один рід союзів, який рідко де стрічається у світі. Це є „Окружні Союзи“ сільських закупочно-збутових кооператив. Вони є і гуртівнями а крім того організаційними осередками для своєї округи. Є це другий ступінь в організації сільської закупочно-збутової кооперації: перший ступінь це місцева кооператива, другий—Окружний Союз, третій Центросоюз. Сільська кооператива є членом Окр. Союзу, а не Центросоюзу, який складається з Окр. Союзів.

Зате в молочарстві маємо двостепенну організацію: районова молочарня є прямо членом Маслосоюзу. Так само є в кредитовій і міській споживчій кооперації: місцева кооператива є прямо членом централі.

Членом кооп. союзу може бути тільки кооператива, а не фізичні особи. Щоби можна оснувати союз, для того треба найменше 3 кооперативи.

43. Міжнародний Кооперативний Союз.

Кооперація створила також свою міжнародню організацію. Це є Міжнародний Кооперативний Союз, з осідком у Лондоні. Він заложений у 1895 році з тою метою, щоби бути помічним ріжним національним коопераціям

у їх праці. Членом МКС може стати кожний національний кооперативний союз. Від нас членами МКС є РСУК і Нар. Торговля. МКС відбуває що три роки зїзди делегатів усіх національних кооп. союзів, на яких виголошують реферати на біжучі та ідеологічні теми. МКС видає свій місячний журнал і щорічну статистику світової кооперації. Що року уряджує 14-денний кооп. курс для діячів кооп. руху, все в иншій державі. Першої суботи кожного місяця липня МКС зарядив святкувати „Міжнародний День Кооперації”.

МКС установив також вигляд кооперативного прапора. Є це збір семи красок веселки (дуги), як символу надії. Бо кооперація це надія всіх народів на краще життя і мирну співпрацю рівних з рівними.

Контрольні питання:

1. Що це є реєстрація кооперації.
2. Хто приймає членів в кооперації.
3. Кілько літ мусить мати член кооперації.
4. Кілько уділів мусить влатити член молочарської кооперації.
5. Що то є запасний фонд.
6. Що це є 5-кратна відповідальність.
7. Хто призначає управу кооперації.
8. Які є права і обовязки Надз. Ради.
9. Хто скликає Загальні Збори кооперації.
10. Що це є Контрольна Комісія.
11. Які права має член на Загальних Зборах?
12. Кілько з білянсової надвишки муситься призначити до запасного фонду.
13. Що це є ревизія кооперації.
14. Що треба приготувати заки основувати кооперацію.

15. Які бувають кооперативні союзи.

16. Кілько ступнів є в організації нашої закупочно-збутової кооперації а кілька в молочарській і кредитовій.

17. Що це є Міжнародний Кооперативний Союз, де він і що робить.

Що варто прочитати:

Оригінальні статuti кооператив.

ЗАКІНЧЕННЯ.

Хоча коперація працює передовсім біля матеріальних потреб людини, то мимо того була, є і завше лишиться ідеалістичним рухом. Що так справді є, про це свідчить жертвенна праця тисячів свідомих кооператорів для своєї ідеї, нераз при голоді й холоді, з особистою шкодою. Кооператора гріє думка, що як не йому, то хоч иншим, як не його поколінню, то потомкам засвітає краще життя.

„Український кооператизм, як частина цілості, якою є нація, в ім'я тієї нації і для неї працює над господарським і культурним розвитком її трудових верств, над творенням і поглиблюванням власними їх силами рідної цивілізації.

Шириною і глибиною цивілізації мірється вартість народу”.

(З думок голови Ради РСУК Ю. Павликовського).

Від манівців матеріялістичного користюлюбства хоронить правдивих кооператорів їх начальний клич, що:

„добро громади вище добра одиниці!”

Праця в кооперативі це служба народові, що вимагає посвяти, нераз і самозабуття.

Світлі постаті наших перших артільщиків-селян, що пішли на Сибір за свою ідею, Василя Доманицького, що пішов на вигнання, а ідеї не кинув, хоч сам з того користи ніякої не мав, пам'ять тих сотень кооператорів, що потерпіли наруги за ідею спільчанства — будуть нам провідниками у нашій життєвій мандрівці.

Прохання до Читача:

Не вдоволися тим, що сказано у цій книжці, бо це лиш початки науки про кооперацію.

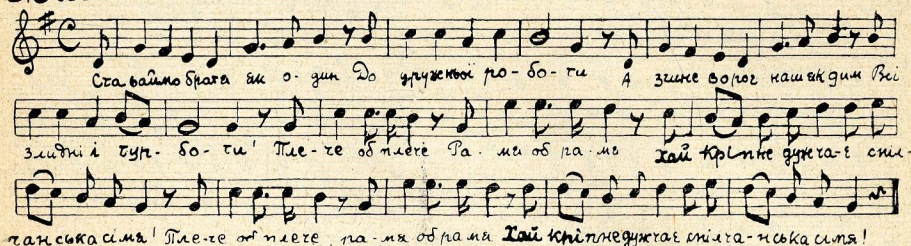
Дальше знання добудеш у інших книжках, також у кооперативних школах або на Заочних Курсах Кооперації при РСУК.

СПІВАЙМО!

СПІЛЧАНСЬКА ПІСНЯ.

Слова і мелодія Р. Купчинського

Живо

1. Ставаймо браття як один
До дружньої роботи
А згинє ворог наш як дим
Всі злидні і турботи.
Плеche об плече
Рамя об рамя
Хай кріпне, дужчає
Спілчанська сім'я.
2. Задовго ми вже одинцем
Блукали в чистім полі
Підемо з піднесеним лицем
На стрічу кращій долі!
Плеche об плече
Рамя об рамя
Хай кріпне, дужчає
Спілчанська сім'я.
3. Не страшить нас найтяжча річ
Бо запал наш не згасне
Минеться швидко темна ніч
І блисне сонце ясне.
Плеche об плече
Рамя об рамя
Хай кріпне, дужчає
Спілчанська сім'я.

ПІСНЯ СПІЛЧАНСЬКОЇ МОЛОДІ.

Слова К. Малицької, мелодія І. Г.

Ходом

1. Хай вдарить до ясного сонця
 Спільноти братерської спів
 Сьогодні в нас свято єднання
 Всі рівні, не має рабів!

До чесного діла стаємо
 У сильні спілчанські ряди
 І гасло любови несемо
 У всі українські хати!

2. В єднанні вся сила народу
 І рідного краю судьба
 Тож разом до праці ставаймо
 Спільноти чета молода!

Чи в щастю чи в злиднях недолі
 На спільний ступаймо ми шлях
 Так наші учинки єднаймо
 Як голос у наших піснях.

КООПЕРАТИВНИЙ МАРШ.

Слова А. Курдидика

1. Гей джожіть прокляті злидні
Гей джожіть, бо ми в гурті
На прапорі нашім сяють
Єдності кличі святі.

Ми йдемо як те лицарство
Дружніх чет нас міліон
Ми несе́мо кращу долю
Хто постави́ть нам кордон?

2. Ми йдемо і йде за нами
Новий ясний щастя світ
Що віки поруйнували
Вернемо за кілька літ.

Тож джожіть прокляті злидні
Ми в гурті, нас міліон
Ми несе́мо кращу долю
Хто постави́ть нам кордон?

З „НАТАЛКИ ПОЛТАВКИ“

Мел. відома.

Де згода в семействі
Де мир і тишина
Щасливі там люди
Блаженна сторона!

Ім Бог благословляє
Добро їм посилає
І з ними ввік живе!
І з ними ввік живе!

ДО ПРАЦІ!

Слова Б. Грінченка, мел. Я. Ярославенка

Праця єдина з недолі нас вирве:

Нумо до праці брати!

Годі лякатись! На діло святее

Сміло ми будемо йти.

Праця єдина нам шлях уторує

Довгий той шлях і важкий,

Що аж до щастя і долі прямує

Нумо до праці мерщій!

Праця не згине між людьми даремне

Сонце засвітить колись

Дякою нас тоді люди згадають —

Нум-же до праці берись!

Хоч у недолі й нещасті звікуєм

Долю унукам дамо.

Ми на роботу на світ народились,

Ми для борні живемо.

Сміливо ж браття до праці ставайте

Час наступає — ходім!

Дяка і шана робітникам щирим

Сором недбалим усім!

РОЗВИВАЙСЯ.

Слова І. Франка

1. Розвивайся ой ти старий дубе

Весна красна буде!

Розпадуться пута віковії

Прокинуться люде.

2. Єднаймося, братаймося

В товариство чесне

Хай братерством, щирими трудами

Доля нам воскресне!

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ:

стор.

1. Вступ	7
2. Про змагання людства і про народне господарство	11
3. Докінчення про народне господарство	21
4. Капіталістичний лад	26
5. Коріння кооперації	34
6. Початки кооп. в Англії. Споживча кооп	38
7. Кредитова кооперація	50
8. Кооперація в селянському господарстві (I)	55
9. Кооперація в селянському господарстві (II)	64
10. Кооперативи ремісників і робітників. Кооперативний промисл	76
11. Українська кооперація Наддніпрянщини	85
12. Українська кооперація за Австрії	94
13. Українська кооперація за Польщі	102
14. Кооперативна ідеологія (I)	118
15. Кооперативна ідеологія (II)	131
16. Організація кооперативи і кооп. союзу	141

ВІРШІ:

Ранок встає (О. Олесь)	6
Гадки над мужицькою скибою (І. Франко)	34
Перша кооператива (К. П.)	49
Благословення (Дмитро Загул)	74
Заклик (І. Франко)	76
На Свято Кооперації (Р. Купчинський)	118
Проповідь на горі (О. Кониський)	130
З „Каменярів“ (І. Франко)	141
Спільчанська пісня (Р. Купчинський)	155
Пісня спільч. молоді (К. Малицька)	156
Кооперативний марш (А. Кирдидик)	157
З „Наталки Полтавки“ (І. Котляревський)	157
До праці! (Б. Грінченко)	158
Розвивайся! (І. Франко)	158

горон
74
(1986)

Р.П. 2802⁷⁴

8984

КАРЛО КОБЕРСЬКИЙ

БУКВАР КООПЕРАЦІЇ

СГ